

ЫСЫК-КӨЛ КАБАРЛАРЫ

Гезит 1938-жылдын
1-сентябрынан
баштап чыгууда

Шаршемби, 7-сентябрь 2016 – жыл № 33 (11618)

● БУЛ САҢДА:

**ДЭНИЕЛ
ДЕЖАРДЕН: «БАРДЫК
ИШТЕР АЛДЫДА»**

«Кумтөрдүн» президенти компаниянын 2016-жылы иштешине берилген уруксаттын узартылышы алдыга жасалган маанилүү кадам болот деген ишенимде

3-бет

**ТАШТАНДЫЛАРДАН
АЛЫНГАН КИРЕШЕ**

«Green Point» долбоорунун алкагында Ысык-Көлдүн экваториясын пластик жана оңой менен жок болбой турган таштандылардан тазалоо иштери башталды

5-бет

**ДМИТРИЙ
ПЕТРАКОВ: «МӨҢГҮЛӨРДҮН
ЭРИШИ КЛИМАТКА
БАЙЛАНЫШТУУ БОЛУП
ЖАТАТ»**

Орустун беделдүү окумуштуусу Кыргызстандагы мөңгүлөрдүн эришинин себебин айтып берди

10-бет

**АКТИЛЕК ТУНГАТАРОВ:
«КУМТӨР» СОЦИАЛДЫК
ЖООПКЕРЧИЛИКТҮҮ
ИШКАНА БОЛГОН ЖАНА
ОШОЛ БОЙДОН КАЛАТ.**

Инвестиция менен өнүгүү компаниянын башкы иш принциби болуп саналат

11-бет

ЫСЫК-КӨЛДҮН ТАТТУУ САЛТЫНА АЙЛАНГАН МӨМӨ-ЖЕМИШ ФЕСТИВАЛДАРЫ

Июль айында Жети-Өгүз районунда алгач ирет «Өрүк фест» болуп өттү. Анын атынан эле эмне туурасында кеп болорун баамдаса болот, ал албетте – алтын түстүү абрикос. Дал ушул аймакта – көгүлтүр көл жээгинде өскөн өрүк Кыргызстан боюнча мыкты деп эсептелет жана негизинен Орусия менен Казакстанга экспорттолот.

☛ Зарина Каримова

Фестивалга келгендер жаңы гана терилген абрикостун, андан жасалган кыям, повидло, дан азыктарына кошулуп даярдалган таттуу азыктардан даам татышты. Андан сырткары дал ушул абрикостон жасалган даамы таңдайда калган шире, компоттор тартууланды. Эл даамы жаккан азыктарды сатып алууга да шарт түзүлүп, молчулук, береке болду.

«Өрүк фест» шайыр оюндар, жарыштар, концерттик программа менен коштолду. Иш-чара учурунда олуттуу делген суроолор да талкууланды. Жергиликтүү бийлик өкүлдөрү фестивалга келип, фермерлер менен баарлашып, абрикосту кайра иштетүү, экспортту өнүктүрүү жана багбандардын ишин жакшыртуу боюнча талкуу жүрдү.

«Абрикос» майрамын өткөрүү демилгеси ысык-көлдүктөргө

тиешелүү. Албетте, аларга демөөрчүлөр менен жергиликтүү бийлик көмөк көрсөттү. Фестивалда өз колу менен өстүргөн бул алтын түстүү абрикосту Жети-Өгүздүн жети айылдык аймагы алып келди. Андан сырткары Баткен менен Жалал-Абаддын багбандары да алыстан ат арытып, өстүргөн продукциялары менен келип түштү.

Уландысы 8-9-бетте

• ЖАҢЫЛЫКТАР

«Кумтөр голд компанинин» кызматкерлери жайлоодогу көчмө балдар бакчасында белектери жана мастер класстары менен болушту

Июль айынын аягында «Кумтөр» компаниясынын кызматкерлери Көк-Жайык жайлоосундагы көчмө балдар бакчасына тарбиялануучулар үчүн керектүү болгон канцеляриялык товарларды жана окуу китептерин тапшыруу үчүн барышты. Ысык-Көл областынын Жети-Өгүз жана Тоң райондорундагы көчмө балдар бакчаларын камсыздоо компания үчүн салттуу болуп калды жана быйылкы жылы тарбиялануучуларга буюмдарды өз колдору менен тапшыруу үчүн компаниянын 20 кызматкери барууну каалашты.

Кумтөрчүлөр балдарга картондон автотомобилдерди чогултту боюнча мастер класс өткөрүштү жана кыздарга жаңы форматтагы боочу альбомдорду тапшырышты. Балдар үчүн эстафета да өткөрүлдү жана бардык командалар белектерди – «Бугу Эне» КФ тарабынан даярдалган пазлдарды жана карталарды, ошондой эле «Кумтөр» компаниясынын колдоосу менен чыгарылган балдар жомокторун алышты. Иш чаранын маданий жагына япон барабанчыларынын «Тендо» тобу жоопкерчиликти алган. Керемет жаратылыштын фонунда алар өздөрүнүн эң мыкты чыгармаларын аткарышты.

«Балдарыбызга көңүл бурулуп жатканда дайыма кубанычтабыз жана анын кызматкерлери бугүнкү майрамды уюштуруп бергени үчүн «Кумтөр» компаниясына ыраазыбыз. Малчы ата-энелерде балдарынын бош убактысы жана аларды алаксытуу жөнүндө маселе дайыма болот. Мен биздин бакчаларыбыз ата-энелери жай бою жайлоодо болушкан балдардын өнүгүшүндө чоң роль ойнойт деп эсептейм», – деп белгиледи Жети-Өгүз районунун Көк-Жайык жайлоосундагы көчмө балдар бакчасынын окутуучусу Зейнеп Дыйканбаева.

«Биздин компания алардын потенциалын өнүктүрүү, билимдүүлүгүн жогорулатуу жана аларды жаңы көндүмдөргө

окутуу боюнча программалардын чоң спектрин жүзөгө ашыруу менен областтын жаштарын өнүктүрүүгө өзгөчө көңүл бөлөт жана «Жайлоодогу бакчалар» долбоору алардын бири болуп калды. Мындай демилгелерге катышуу жана аларды бир жаңы нерселерге окутуу аркылуу кичинекей кыргызстандыктар менен таанышуу дайыма жагымдуу», – деп белгиледи «Кумтөр Голд Компанинин» финансы бөлүмүнүн менеджери Анара Качкынбаева.

Маалымат үчүн: «Жайлоодогу бакчалар» — «Роза Отунбаеванын демилгелери» эл аралык коомдук фондусунун билим берүүгө бирдей жеткиликтүүлүктү берүүгө багытталган долбоору. Долбоор алыскы райондордо жайгашкан жетүүгө кыйын болгон жана бийик тоолуу жайыттарга арналган. «Жайлоодогу бакчалар» жай мезгилинде тоолорго көчкөн малчылардын балдарына мектепке даярданууга мүмкүндүк берет. Окутуучулар күнүнө үч сааттан окуу сабактарынын өтүү менен сүйлөөнү, эсептөөнү жана башка керектүү көндүмдөрдү үйрөтүшөт. Көчмө балдар бакчалары мектеп жашына чейинки балдарга базалык билим берүү үчүн бардык боз үйлөрдө жайгашкан, алар мектеп окуучуларына да бош убактыларын пайдалуу өткөргөнө мүмкүндүк берет.

Ак-Дөбө айылында аарычылык фермасы ачылды

Жети-Өгүз районунун Ак-Дөбө айылында Глобалдык экологиялык фонддун/БУУӨПтүн Кыргыз Республикасындагы долбоорунун алкагында КРдин Курчал турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттиги (КТЧКЖТЧМА) жана «Кумтөр Голд Компани» менен кызматташтыкта түзүлгөн «Алтын аары» аарычылык фермасынын ачылышы болуп өттү.

2015-жылдан баштап Ысык-Көлдүн түштүк жээгинде «Алтын аары» жамааты Ысык-Көл мамлекеттик коругунун коргоодогу участкторунун биринин жанында жергиликтүү аарычылыкты өнүктүрүү боюнча иш баштаган.

«Алтын аары» фермасын түзүүнүн максаты жергиликтүү аарычылыкты өнүктүрүү жана экологиялык пайда алуу. Атап айтканда, аарычылык продукттарын сатуу жамаатка Ысык-Көл коругунун «Кокуй-Бел» участогун кайтаруу үчүн жооптуу болгон жергиликтүү егердин үй-бүлөсүнүн мүчөлөрүнүн жашоосунун сапатын жогорулатууга мүмкүндүк берет. Андыктан анын иш шарттары, демек, коруктун биологиялык ар түрдүүлүгүнүн ресурстарынын сакталышы жакшырмакчы. Ошондой эле аарычылык фермасын түзүүнүн милдеттеринин бири болуп областтын калкынын экологиялык сабаттуулугун жогорулатуу жана жергиликтүү экотуризмди өнүктүрүү да саналат. Мындан кийин фермада ГЭФ/БУУӨПтүн чакан гранттар программасынын колдоосу менен бал челектер жана аларды ташуу үчүн платформаны кошо алганда, аарычылык жабдуулары сатып алынган.

«Кумтөр» компаниясы демилгенин өнөктөшү катары будкасы бар ГАЗ-66 ма-

шинасын сатып алуу үчүн пайдаланылган 102 000 сом өлчөмүндөгү демөөрчүлүк жардамды көрсөттү. Бул машина балдын түшүмүнүн сапатын жана санын жакшыртуу үчүн жылуу мезгилде бал челектери менен платформаны тоолуу жерлерге көчүрүү үчүн зарыл.

«Кумтөр» компаниясы жергиликтүү өндүрүүчүлөрдү колдоого умтулат жана ошондуктан инвестицияларыбыздын бул багыты негизгилерден болуп саналат. Биз бул демилгенин бир бөлүгү болгонубузга жана ферманы өнүктүрүүгө салым кошконубузга кубанычтабыз», – деп белгиледи «Кумтөр Голд Компанинин» туруктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатаров.

2015-жылдын күзүндө балдын алгачкы түшүмү алынган. Экоферманын базасында аарылардын жашоосу, алардын планетадагы чандатуучулук ролу, ошондой эле балдын жана аарычылыктын продукттарынын пайдалуу касиеттери жөнүндө кереге көргөзмө да түзүлгөн. Фермага туристтер келишет жана аларга фермада мини-экскурсиялар, балдын даамын сынап көрүү да сунушталары пландаштырылууда.

«Кумтөр голд компанинин» кызматкерлери өнөктөштөрү менен бирге Тоң районунун пляждарын тазалашты

Компаниянын жыйырма кызматкери жергиликтүү бийликтердин жана жаштар уюмдарынын өкүлдөрү жана «Жашыл Билик» КФСы менен бирге Тоң районундагы үч пляжды таштандыдан тазалашты жана «Жашыл чекит» долбоорунун алкагында Тоң айылында экопляж орнотушту.

Иш чаранын алкагында 200 кг айнек, 512 кг пластик, 47 кг кагаз/металл жана 693 кг тамакаш калдыктары чогултулду. Бардык калдыктар Кажы-Сайдагы кайталануучу сырьёну кабыл алуу пунктуна тапшырылды, ал өткөн айда «Кумтөр Голд Компани» финансылаган «Жашыл чекит» долбоорунун алкагында ачылган. Тоң айылынын пляжында 5 шезлонг, катуу тиричилик калдыктарын чогултуу үчүн 9 бак жана отургуч орнотулган. Бардык объектилер жыгач жана металл калдыктарынан жасалган. План боюнча буюмдардын ушундай эле көлөмү пляжда жакынкы убакыт аралыгында орнотулмакчы. Дагы бир эко-пляж Жети-Өгүз районунун Барскоон айылында курулмакчы.

Долбоордун алкагында Ысык-Көлдүн түштүк жана түндүк жээктеринде кайталануучу сырьёну кабыл алуучу алты пункт ачылган. Бардык каалоочулар калдыктардын үч түрүн кайра иштетүүгө тапшырып, ал үчүн акча алышат жана аны менен курчап турган чөйрөнүн сакталышына салым кошо алышат.

Кызматкерлер жана пляждарда эс алып жатышкан активисттер менен ыктыярдуулар Тоң айылындагы пляжды жана Кажы-Сай айылындагы эки пляжды тазалашты. Кажы-Сайда эс алуучулар арасында ар кандай конкурстар жана

концерт уюштурулду. Бардык активдүү катышуучуларды сыйлашты жана эстелик байгелер жана белектер тапшырылды. Балдар көбүрөөк активдүү катышты жана «Кумтөрдөн» таптыктуу белектерди – стол оюндарын жана китептерди, чоңдор блокнотторду, экосумкаларды, кружкаларды, футболкаларды, брелокторду жана свитерлерди алышты.

«Биз үчүн калдыктарды бөлүп чогулттуу жана курчап турган чөйрөгө сарамжал мамиле маданийтын калыптандыруу өтө маанилүү. Буга окшогон акциянын алкагында биз калдыктарды бөлүү реалдуу жана өтө зарылдыгын көрсөткүбүз келет. Атүгүл, пляждан чогултулган калдыктардын көлөмүн көрүү менен биз эс алуучулар жоопкер болуп калышат жана жээкти булгапайт деп үмүттөнөбүз», – деп белгиледи «Жашыл чекит» долбоорунун координатору Дмитрий Андреев.

«Биз компаниянын экологиялык долбооруна катышууга жана өз аракеттерибиз менен пляждарда эс алып жатышкандарга үлгү болгонубузга кубанычтабыз. Эс алып жаткандардын көбү кайдыгер калбаганы жана акцияга кошулганы кубандырат, өз салымын кошкон жана чын дилден бизге жардам беришкен балдарды көрүү өзгөчө жагымдуу», – деп белгиледи «Кумтөр Голд Компани-

нин» кызматкери Гүлбара Жумагулова.

Маалымат үчүн: «Жашыл чекит» долбоору «жашыл экономиканы» алдыга жылдырууга жана катуу тиричилик калдыктарын бөлүп чогултууну жайылтууга багытталган. Долбоор 25 туруктуу иш орунун камсыз кылары жана дагы 200дөй жаш адамды жайдын күнү пункттардын үзгүлтүксүз иштөөсү үчүн тарта турганы күтүлүүдө. Долбоорду жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө ишембиликтерди уюштурууну, рекреациялык зоналарды көрктөндүрүүнү, анын ичинде айрым райондордо көлдүн түбүн тазалоону кошо алганда, 10дой экологиялык иш чара пландалган. Долбоордун жүрүшүндө жергиликтүү кесиптик техникалык лицейлердин базасында катуу тиричилик калдыктарын жыйноо үчүн цистерналарды чыгаруу боюнча үч цех, велосипед коюучу жайларды, ошондой эле экосумкаларды жана кагаз пакеттерди даярдоо боюнча мастерскаялар ишке киргизилмекчи. Экологиялык долбоор түштүк да, түндүк да жээктерди камтымакчы, кабыл алуу пункттары Бөкөнбаевде, Кажы-Сайда, Балыкчыда, Чолпон-Атада жана Караколдо орнотулмакчы. Эки жылдык долбоорго «Кумтөр» компаниясынын салымы 8 миллиондой сомду түзөт.

№27 Кесиптик лицейдеги стипендиялык программасынын бүтүрүүчүлөрү тармактык сертификаттарды алышты

Т.Абдумомунов атындагы Кыргыз Улуттук драма театрынын чоң залында бүтүрүүчүлөргө, анын ичинде GIZтин «Кесиптик-техникалык билим берүү жана жумуштуулукка көмөктөшүү» программасынын алкагында №27 кесиптик лицейдин «Кумтөр Голд Компанинин» стипендиялык программасынын катышуучуларына да тармактык сертификаттарды салтанаттуу тапшыруу болуп өттү. Программа Герман эл аралык кызматташуу коому (GIZ) тарабынан КРдын Соода-өнөр жай палатасы, Билим берүү жана илим министрлиги, Кесиптик-техникалык билим берүү агенттиги, компания GOPA компаниясы (Германия) менен бирдикте жана «Кумтөр Голд Компанинин» катышуусу менен өткөрүлүүдө. Кесипкөйлүк компетенциялардын көз карандысыз сертификациясы – бул тармактар жана иш берүүчүлөр тарабынан жетектелген көз карандысыз комиссия тарабынан билдирилген квалификациялык деңгээлдин алкагында иш жүзүндөгү билимдерди, көндүмдөрдү жана жөндөмдөрү тастыктоо процесси.

КГКнын аймактык стипендиялык программасынын бардык тогуз стипендиаты №27 кесиптик лицейде окутууну аяктагандан кийин көз карандысыз аттестациядан ийгиликтүү өтүп, анын сегизи «эң мыкты» баага тапшырышты. Сертификаттарды «Кумтөр Голд Компани» ЖАКтын персонал боюнча вице-президенти Деон Баденхорст салтанаттуу тапшырды. «Бул жаш адистердин квалификациясын тастыктоочу сертификаттар КМШ өлкөлөрү менен дүйнөнүн башка бөлүктөрүндө да таанылат. Кесипкөйлүктүн айдыңын кеңейтип, болочок карьераны Кыргызстанда гана эмес, андан сырткары да түзүүдө сөзсүз мүмкүнчүлүк бермекчи», – деп баса белгиледи Д.Баденхост.

Окуу жайдын директору Игорь Маньковский билдиргендей, аталган программага катышуу адистерди даярдоодо кошумча чоң жоопкерчилик жүктөйт. «Биз билим берүүнүн сапатын жакшыртууга дайыма умтулабыз. Аттестациянын көз карандысыз болгону жана биздин бүтүрүүчүлөрдүн көндүмдөрү келечектеги жу-

муш берүүчүлөр тарабынан бааланышы бизди мындан да мыкты иштөөгө түртөт»- деп белгиледи ал.

Көз карандысыз аттестациянын сертификаттары долбоордун бардык катышуучулары тарабынан тастыкталат жана КМШ өлкөлөрүндө жарамдуу. Өз кезегинде бул жумуш издөөдө адистерге атаандаштык артыкчылыгын берет. Ошондой эле кызматкерди жалдоодо адистигин тийиштүү деңгээлине кепилдик болуп, персоналды тандоодо жеңилдик болот.

«№27 кесиптик лицейдин дипломунан сырткары көз карандысыз аттестациянын сертификаты «Кумтөргө» жумушка орношууга көбүрөөк мүмкүнчүлүк берет деген үмүттөмүн. Мен башынан ал жакта иштөөнү максат кылгам. Кошумча мүмкүнчүлүк берилгенине ыраазымын. Эгер кааласам, коңшу өлкөлөрдөн башкалардан айырмаланып тез эле иш таап кете аларыма да кубанам. Анткени билимим жана көндүмдөрүм көз карандысыз эксперттер тарабынан тастыкталды»- деп лицейдин бүтүрүүчүсү Султаналиев Рүстөм белгиледи.

• БИРИНЧИ БУЛАКТАН

ДЭНИЕЛ ДЕЖАРДЕН: «ИШТИН БААРЫ АЛДЫДА»

Мөөнөтү бүтөрдө (30-июнда “Кумтөр” кенинде тоо-кен иштерин жүргүзүүгө уруксат кагаздын мөөнөтү аяктамак) компания КТЧКжТЧМАдан үзгүлтүксүз иштөөнү камсыздаган “Кумтөр” кениндеги Борбордук карьерди иштетүүнүн атайын долбооруна экологиялык экспертизаны (макулдашуусун) алды. Буга чейин өндүрүштүк коопсуздук жана кен байлыктарды коргоо нормалары боюнча экспертизалар алынган. Башкача айтканда, “Кумтөр” 2016-жылдын аягына чейин Борбордук карьерди үзгүлтүксүз иштетүүгө Кыргызстандын мамлекеттик органдары тастыктаган расмий укугуна ээ.

Эркин Суротчиев

Жүрүп жаткан соттук териштирүүлөрдү эске алсак, өлкөнүн эң ири алтын кен ишканасы айлана-чөйрөнү коргоо боюнча ведомство менен териштирүүлөр маалында КТЧКжТЧМАнын чечимине комментарий берүүчү «Кумтөр Голд Компанинин» президенти Дэниел Дежарден мырзаны кепке тарттык.

– Дежарден мырза, КТЧКжТЧМА менен компаниянын соттук териштирүүлөрү дагы эле жүрүп жатканына карабастан, ишти улантууга уруксат алдыңар бул эмнеге байланыштуу?

– Биздин компания өлкөнүн мыйзамдуу талаптарынын бардыгын аткаруунун адистер түшүнүп билет деп ойлойм, андыктан уруксат бербөөгө негиз жок болчу. Алар ошондой эле кендин токтошу компания үчүн эле эмес, биздин көптөгөн кызматкерлер жана алардын үй-бүлөлөрү, Ысык-Көл облусу жана жалпы өлкө экономикасы үчүн көйгөйлүү маселе болорун да түшүнүшөт. “Кумтөрдөгү” өндүрүштүн убактылуу токтошу кыска мөөнөткө болсо да «Кумтөр» долбоорунун экономикалык баалуулугун толук жоготууга чейинки, узакка созулган орчундуу өндүрүштүк жана финансылык кесепеттерге алып келиши мүмкүн эле. Алдын ала эсептөөлөр боюнча, өлкөнүн казынасы “Кумтөр” кениндеги

иштин 1-июлдан 31-декабрга чейин токтоосунан 120 миллион АКШ долларынан ашуун жоготууга учурамак.

Бийик тоолуу шартта “Кумтөр” кенин иштетүү бир катар геотехникалык факторлорго байланыштуу татаал процесс: карьердин каптал кырларынын туруксуздукту, суунун сарыгып түшүшү жана муздун кыймылы. Бул маселелерди жөндөөсүз жана күнүмдүк көзөмөлсүз калтырып, иштөөнү токтотуу кендин техникалык абалынын кескин начарлашына алып барып, кен байлык денесин толук жоготууга чейин жеткирмек.

Андан сырткары кен ишкананын өмүр циклинин ортосунда иштетүүнү токтотуу экологиялык катастрофа тобокелине алып келерин да адистер жакшы түшүнөт. Мындай жагдайда бардык кызыкдар тараптарга компромисттик чечимдерди издөөгө туура келди.

Азыр “Кумтөр” 2016-жылдын экинчи жарым жылдыгында ишкананын үзгүлтүксүз иштешине талап кылынган бардык уруксат кагаздарына жана макулдуктарга ээ. Эми биз быйылкы жылга пландалган өндүрүштүк максаттарга жетүүгө ишенимбиз артты. Учурдан пайдаланып компаниянын кызматкерлерине, өз ишинин кесипкөйлөрүнө, катуу стресс жана татаал учурда бирдиктүү команда катары аракеттенгени үчүн ыраазычылык билдирем. Алдыда бизди

«Кумтөр Голд Компанинин» президенти Дэниел Дежарден

дагы бир топ татаал учурлар күтүп турганына карабастан, 2016-жылга уруксат алуу чоң жетишкендигибиз жана орчундуу кадам катары бааланышы керек.

– Мындай учурда профсоюз менен алака кандай түзүлдү?

– Профсоюздар, биздин кызматкерлер компаниянын үзгүлтүксүз иштөөсү үчүн жигердүү колдоо көрсөтүп, өзүнүн пикирине бекем туруп, миңдеген үй-бүлөлөрдү жана иш орундарын коргоп калуу үчүн далалат кылып, кесипкөйлүгүн жана өз ишин берилгендигин далилдешти. Аларга чын дилден алкыш! Компания туруктуу өнүктүрүү боюнча долбоорлорду ишке ашырып жаткан Ысык-Көл облусунун тургундары менен жамааттардын өкүлдөрүнө өзгөчө ыраазычылык билдирем.

– Эми Ысык-Көл облусунун тургундарын кызыктырган суроо, «Кумтөр Голд Компани» социалдык долбоорлорун ишке ашырууну улантатбы?

– Ишкананын стабилдүү иштеп, андан аркы өнүгүүсүн кам-

сыздап, компания буга чейин алган бардык милдеттемелерин аткарууга жоопкерчилик менен мамиле кылмакчы. Анын ичинде коомчулук алдында дагы. Ысык-Көл облусундагы социалдык-экономикалык секторлорун колдогон долбоорлорду жүзөгө ашырууга дайыма чоң суммадагы каражат бөлүп турат. 2026-жылы компаниянын операциялык аракеттенүүсү аяктаган маалда азыр “Кумтөр” тарабынан колдоого алынган долбоорлор менен демилгелер туруктуулукка ээ болуп, өз алдынча кирешелүү иштеп, жергиликтүү бюджеттер менен облустун калкына пайда алып келген деңгээлге жетиши биз үчүн абдан маанилүү.

Тилекке каршы, биз айрым милдеттемелерибизди аткарууда кыйынчылыктарга туш болдук. Соттун чечими менен компания кайрымдуулукка каражат бөлө албайт. Ушундай чечим үчүн биз учурда балдар үйлөрүн, коомдук демилгелер менен жаштардын чакан топторуна жардам бере албай турганыбыз мен үчүн абдан өкүнүчтүү.

– Акыркы суроо, жалпысынан компаниянын келечегине кандай карайсыз?

– Баарынан мурда «Кумтөр» менен «Центерра» Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен талаш суроолорду чечүү үчүн конструктивдүү диалог жүргүзүүгө даяр. Ал толук мүмкүн деп ишенем жана биз акыры келишестиктерди жояп, бир пикирге келе алабыз.

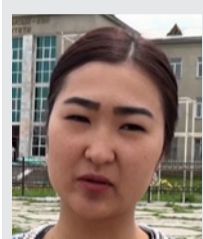
«Центерра» да, кыргыз өкмөтү да эки тараптуу пайда алып келген өнөктөштүк принциптерине негиздеп мамиле курап деп күтөм. Кызматташуу Кыргызстан үчүн да, «Центерра» үчүн да, «Кумтөр» жана бардык негизги өнөктөштөр үчүн кирешелүү болууга шарт. Биздин жалпы кызыкчылыктарыбыз – акциялардын наркы өсүп, кен ишкана үзгүлтүксүз иштеп, Кыргызстан бюджетине учурунда милдеттүү төлөмдөрдүн аткарылышы.

Мен кыргызстандыктарды терең урматтайм жана «Кумтөр» долбоорундагы бардык кызыкдар тараптардын бакубаттуулугу үчүн жигердүү иштөөгө даярбыз деп билдирем.

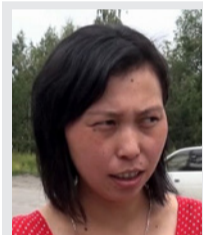
КАРАКОЛДУКТАР «КУМТӨРДҮ» КОЛДОЙТ

«Кумтөр» алтын кен ишканасы 2016-жылдын экинчи жарым жылдыгында үзгүлтүксүз иштөө үчүн бардык уруксаттарды акыры алды. Бул кабарды кен чыккан Ысык-Көл облусунун жашоочулары өзгөчө кубануу менен кабыл алды. Каракол шаарынын тургундары төмөнкүдөй пикирде:

Айжанат Ташматова, студент:

- «Кумтөр» компаниясы Кыргызстан жана кыргызстандыктар, анын ичинен караколдуктар үчүн өтө көп иштерди жасады. Бул жерде «Кумтөр» жаштар үчүн спорттук комплекс куруп, анда бардык шарттар түзүлгөн – жууна турган жай, медициналык пункт бар. «Кумтөрдүн» дагы жарым жыл иштешине уруксат берилгендигине мен абдан кубанып турам. Анткени анын жардамы менен маселен, Караколдо же Жети-Өгүздө бир топ пайдалуу иштер жасалып жатат.

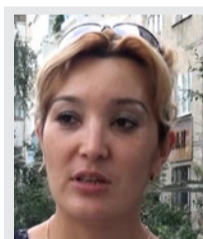
Айсулуу Бактыбек кызы, Каракол шаарынын жашоочусу:

Эгерде «Кумтөр» токтоп калса, анда көп көйгөйлөр жаралат. Ысык-Көлдү өнүктүрүү фондусуна миллиондогон каражат түшпөй калат. Бирок, «Кумтөр» жарым жылдан кийин ишин токтотсо, учурдагы көптөгөн маселелерге акчаны кайдан табыш керектигин азыртадан ойлонуп башташыбыз керек.

Мая Сулайманова, Каракол шаарынын тургуну:

- «Кумтөр» жаштардын социалдык ишкерчилик боюнча долбоорлорун колдоп, ар кыл гранттарды берип, Качибекте мектеп курду. Бир айылда кайсы бир цехти колдосо, дагы бир аймакта жергиликтүү жашоочуларга көмөгүн көрсөтөт.

Азалия Асанбаева, Каракол шаарынын жашоочусу:

- Биринчи кезекте мен өлкө үчүн күйгөн киши катары айтсам, «Кумтөр» компаниясы иштешин каалайм. Анткени, компаниянын кызматкерлеринин 97%ы биздин жарандар. Эгерде кен жабылып калса, алар ишин жоготот, анда алардын үй-бүлөсүн ким багат?! Акаевдин мезгилин эстейличи, анда биздин пенсионерлердин каражатын бир топ кечиктирип беришчү. Эгерде ишкана жабылса, пенсионерлер кайрадан мурдагы маселеге кабылат. Биз «Кумтөрдүн» иштеп турганына кубанычтабыз, андан улам өлкө өнүгүп, анын бюджетине ири салымын кошуп жатат. Ал эми Ысык-Көл облусун өнүктүрүү фондусу аймактын жана анын жашоочуларынын өнүгүшү үчүн миллиондогон каражаттарды которуп жатат.

Данияр Арпачиев, Каракол шаарынын мэри:

- «Кумтөр» биздин шаарга, облуска жана бүтүндөй өлкөгө экономикалык таасирин берген ири долбоор. «Кумтөрдүн» ишинин негизинде жергиликтүү жана мамлекеттик бюджетке ири каражат түшүп турат, андан сырткары өнүктүрүү фондусу жана мунун аркасында түзүлүп, бир нече жылдан бери иштеп келе жаткан ишканалар бар. Фондунун каражатына ички инфраструктурабызды жолго салып, жолдорду, жаңы социалдык объектилерди куруп, та-

за суу өткөрүп, айылдардагы, шаарлардагы мектептерде, бала бакчаларда оңдоп-түздөө иштерин жасап алып жатабыз. Бул албетте, облустун өнүгүүсүнө өзүнүн оң таасирин тийгизип жатат. Ооба, акыркы жылдары «Кумтөр» туурасында аларга ар кыл текшерүүлөр жасалып жаткандыгын айтып жатышат. Эгерде «Кумтөр» Кыргызстандын бардык мыйзамдарын сактап андан ары иштей берсе, анда өлкөнүн экономикасына абдан жакшы пайда болмок.

Марат Раматов, Каракол шаардык кеңешинин депутаты:

«Кумтөрдүн» үзгүлтүксүз, токтобой иштеп турушу биз үчүн жакшы кабар. Себеби, Ысык-Көл облусунун миңдеген жашоочулары «Кумтөрдө» иштейт. Эгерде алар жумушсуз калса, үй-бүлөсүн кантип багат?! Кен чыккан жерди андагы жарандар тиешелүү товарлар, азык-түлүктөр менен камсыздап турат. Алар да ишкананын эсебинен жашап жатат. Мындан сырткары «Кумтөр» дүң кирешесинин 1%ын Ысык-Көлдү өнүктүрүү фондуна которуп турат. Жыл сайын аталган фондуга 400 млн сом каражат түшүп, ал социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө, жолдорду, бала бакча-

ларды курууга жумшалат. Бизде «Кумтөр» токтоп калып, бир топ долбоорлорубуз аягына чыкпай, жумушчуларыбыз ишсиз калат деген кооптонуу бар эле. Себеби, бул дагы облус үчүн социалдык түйүндүү маселе. Кен иштейт деген маалымат бизди абдан кубандырды. Анын иши бул эле жарым жылдыкта эмес, келерки жылы да токтобойт деген үмүт бар. Мен эмдиги жылы биз үчүн пайдалуу болгон келишимдер түзүлөт, экологиялык маселелердин бардыгы чечилет жана «Кумтөр» жарандарыбыз үчүн пайда келтирет деп үмүт кылам.

Галия Хурова, шаардык кеңештин депутаты:

- Мен Кыргызстанда жашап жана азыркы абалга көз салып турган жаран катары айтсам, кендин иштөө мөөнөтүн узартып жакшы кылышты. Себеп дегенде, «Кумтөр» өлкөнүн миңдеген жашоочуларын жумуш орду менен камсыз кылып жатат. Бул деген айлык акы, бул деген социалдык жөлөк

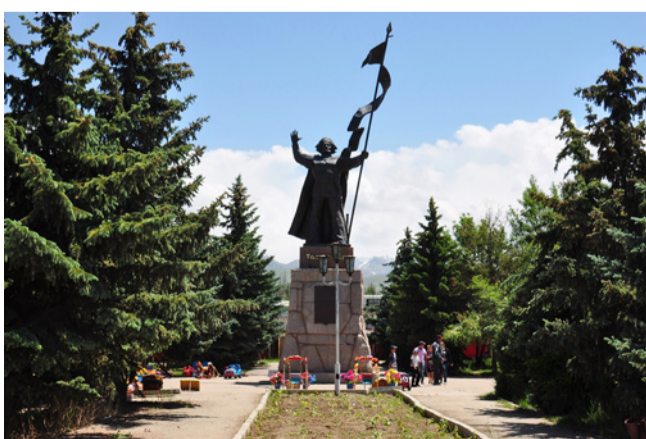
пулдар, үй-бүлөлөргө, туугандарга берилген жардамдар. Эгерде «Кумтөр Голд Компанинин» ишин токтотуу маселеси көтөрүлсө, Кыргызстан чоң көйгөйгө кабылат. Анткени, бүгүн «Кумтөр» – элди пенсия жана жөлөк пул менен камсыздап турган Кыргызстандагы эң ири ишкана.

Гүлжамал Асанкадырова, Каракол шаарынын тургуну:

- «Кумтөр» дагы жарым жыл иштегенге уруксат алганына биз жарандар каршы эмеспиз. Себеби, ишкана биз үчүн көп жакшы иштерди жасап келет. «Жаштар банкы» программасы боюнча мектепке чейинки жайлар менен мектептин алдында күнөсканалар курул-

ду. Тоң районуна жана Балыкчы шаарында күнөсканалар аз болгондуктан, мен мындай жардамдар облустун бардык аймагына курулса деген оюм бар. Эгерде бардык элге жардам берсе, албетте, калктын жашоосу жалпысынан жакшырат эле.

• КӨҢҮЛ БОРБОРУНДА

ТАШТАНДЫДАН КИРЕШЕ АЛУУ

Тескейде толкундан кийинки жээктин сүрөтү кыргыз интернетин катуу толкутту: социалдык тармактын колдонуучулары ким күнөөлүү экендигин талкуулап жатып калышты. Бирок эч ким берметибизди булгап жаткан бул жаман көрүнүш менен кантип күрөшүү керектигин сунуш кылган жок. Ал эми жооп даяр, Ысык-Көлгө жоопкерчиликсиз ыргытылгандарды кайра иштетүүгө жибереш керек. Green Point («Жашыл чекит») деп аталган долбоордун алкагында бул жаатта иш башталып, ага «Кумтөр Голд Компани» сегиз миллион сом бөлүп берген.

Светлана Ярохина

Мындай кадрларды көргөндө Ысык-Көлдөгү курорттук сезондун кыска, болгону 2,5 айга созулганы жакшы болуптур деп кубанып да кетесиң. Калган мезгилде акватория ага жасалган варвардык мамиледен кийин жаратылышы менен өсүмдүктөр дүйнөсүн жандантып, көлгө куйган агын сууларын нукка салып, эс алуучулар менен жергиликтүү эл «отуруп» кеткен көк шибер менен жайыктарды, капчыгайларды калыбына келтирет. Анткен менен жыл сайын көлдүн залалдуу шишиги чоңоюп барат, аны жаратылыш өзү жойгонго күчү жетпей калды. Ал рактын аты – ар кандай желим баштык жана желим бөтөлкөлөр.

Булар жасалган полиэтилен-терефталат (ПЭТ) 200 жылга чукул чирибейт да, өзүнөн өзү жок болуп да кетпейт экен!

Андыктан, Европада мындай заттарды жок кылуу мамлекеттин негизги иштеринин бири экен. Англияда бүгүнкү күндө мындай бөтөлкөлөрдүн 70%, ал эми Германияда 80-85%, Швецияда 90-95% кайра иштетилет экен.

Желим баштыктар менен желим бөтөлкөлөрдү кайра иштетүүнүн мамлекеттик принциби өндүргөн адамдар аларды кийин жок кылууга алдын ала эле атайын салык төлөп коёт.

Кыргызстанда желимди жеке ишканалар кайра иштетет. Алар экинчи ирет пайдаланылган желим бөтөлкөлөрдү майдалап, негизинен тротуарларга төшөй турган плиткаларды же курулуш пластигине пайдаланышат. Алар чийки заттарга муктаж болгондуктан, кайра иштетүү үчүн элден жогорудагыдай бөтөлкөлөрдү акча төлөп, кабыл алууга даяр. Таш-

тандыларды кирешеге айландыруу «Жашыл чекиттин» негизги идеясы. Ал эми миссиясы – Ысык-Көлдүн акваториясын желим жана башка тез арада жок болбой турган таштандылардан арылтуу. «Жашыл билим» коомдук фондусунун активисттери алдына оңой эмес максат койду. Ал - элде тиричиликтен чыккан катуу таштандыларды өзүнчө чогултуп, аны атайын кабыл алуучу жайга өткөрүү адатын калыптандыруу. Балдар элге жана туристтерге жөнөкөй сөз менен айтканда мындай максатка жетүү мүмкүн эместигин билип, башка жолун караштырышты. Ал – акчалай кызыкчылык жаратуу.

– «Жашыл чекит» долбоору жөнөкөй жол менен майнаптуу иштейт: айылга атайын жабдылган контейнер орнотулат. Ага жергиликтүү жашоочулар сорттолгон таштандыларды алып келет. Тапшырылган желим буюмдар үчүн алар анын түрү, салмагы жана баасы көрсөтүлгөн талон берилет. Бир жума ичинде контейнер кайра иштетиле турган чийки затка толуп калат, аны биз иштете турган өнөктөштөргө беребиз. Табылган акча жарандарга таратылат.

Мындай контейнерлер учурда Кажы-Сай, Бөкөнбаев, Кызыл-Суу жана Балыкчыда иштеп жатат. Андан сырткары Чолпон-Ата менен Каракол шаарларында да кабыл алуучу жайларды ачуу маселеси чечилип жатат, деп айтып берди «Жашыл билим» коомдук фондусунун директору Дмитрий Андреев.

Албетте, мындай демилгени жаратылышты жакшы көрүп жана аны коргоого ниеттенгендер гана көтөрүп чыгат. «Жашыл дүйнөдө» баары дал ошондой адамдар, дүйнөнү сактап калуу деген глобалдуу маселе кичинекей кадам, жөнөкөй таш-

тандыларды сорттоп жана аларды зыян келтирбегендей кылып жок кылуудан башталат деген ишенимдеги адамдар. Балким, алардын бул демилгеси башкалар үчүн ишке ашпай тургандай сезилгендир, бирок, жаш экологдор «Жашыл чекиттердин» тармагын түзүүгө жардам сурап кайрылган «Кумтөр Голд Компани» аны толук түшүнө билип, колдоого алды.

– Биздин кенде өнөр жай калдыктарын кайра иштетүү системасы жолго коюлган. Азыктүлүк, металл, пластик, айнек таштандылар өз-өзүнчө сорттолот. Бир катарларын жеринде иштетсек, калгандарын атайын ишканаларга жөнөтөбүз. Ал эми жыгачтан чыккандарын жергиликтүү элге таратып беребиз. Ысык-Көл сыяктуу сейрек кездешкен жерде ири ишканалар менен менчик үйлөрдөн чыккан таштандыларга көзөмөл кыла турган майнаптуу иштеген системаны түзүү өтө зарыл. Мындан улам биз бул маанилүү экологиялык социалдык долбоорго катышууга макул болдук. Айтмакчы, андан улам сексен ысык-көлдүк жаранга жумуш орду да түзүлдү. Бул элдин жашоосуна жаңы тартипти, принциптерди киргизген бир саамалык болот деген ишеничтемин, - деп айтып берген журналисттерге «Кумтөр Голд Компанинин» ту-

руктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатаров.

Айтмакчы, экологиялык аң сезимсиз өнүкпөй турган жана турмуш зарылдыгынан улам жаралган мындай жаңы принциптерди «Жашыл дүйнөнүн» активисттери чоңдор эле эмес, балдар арасында да жайылтууда. Маселен, ишембиликтерде балдар таштандыларды көбүрөөк чогултууга жарыша да кетишет. А мындай акциянын жыйынтыгы кубандырат: окуучулар бир чыкканда эле көл жээгинен бир эле айыл аймагынан тонналаган калдыктарды чогултуп коюшат! Аймакты тазалап жатканда балдарга маселен, кеңселерге колдонуп жүргөн кадимки эле кагаздар эки жылга чейин жок болбой жүрө берерин, курулуштардан кийин туш келди ташталган тактайчалар ондогон жылдардан кийин гана органикага айланарын, ыргытылган бут кийимдер менен консервалардын калайлары да ондогон жылдарга чейин жата берерин айтып беришет. Чирибеген таштандылар – батарейкалар, автоунаа дөңгөлөктөрү, кадимки эле фольга экен, окумуштуулар булардын жүздөгөн жылдарга чейин жок болбой тургандыгын айтып келишет.

Чындыгында эле таптакыр жок болбой тургандар полиэтилен-терефталаттан жасалган

буюмдар эсептелет, алар эки кылымга чейин жатат. Газдалган ичимдиктердин алюминий бөтөлкөсү беш жүздөгөн жылга чейин жок болбойт. Ал эми айнектер ыңгайлуу жер болсо миң жылга чейин сакталат экен. Бул материалды даярдап жатып долбоордун координатору Дмитрий Андреевден кошумча маалымат алдым. Ал мага ecodreamcreative@gmail.com деп жазылган электрондук даректен кат жөнөттү. Албетте, мен интернеттен Eco Dream Creative Group (EDC group) деген энтузиасттардын креативдүү тобу бар экендиги туурасында маалыматты таптым. Алар Кыргызстандын күнүмдүк турмушунда экология стилиндеги ар кыл концепцияларды сунуштап жүрүшөт экен. Бүгүн эле алар ресурстарды майнаптуу жана экинчи ирет пайдаланууну жактаган миңдеген жаштарды өзүнө камтыйт экен. Алардын тажрыйба куржунунда табият менен татуу мамиледе болуп, ага зыян келтирбеш үчүн эмне кылуу керек деген кызыктуу, пайдалуу долбоорлор бар экен. Ушундай демилгелүү балдар Жашыл чекит ишмердүүлүгүн колго алыптыр, демек, бул долбоор көп адамдардын экологиялык аң сезимин ойготуп, мындан ары жашап кетет.

ТОО-КЕН ӨНДҮРҮШҮ: КӨЙГӨЙЛҮҮ САЗДАН ЧЫГУУ ЖОЛУ КАНДАЙ?

Бишкекте тоо-кен өнөр жайынын адистер тармактын учурдагы көйгөйлөрү менен келечегин талкуулады. Аксакалдардын пикиринде песперспективалары кунарсыз. Эгерде азыртадан аракет кылбаса, өлкө алдыңкы тармактарынын бирин жоготуп алышы мүмкүндүгүн айтышты.

Алия Капарова

Алгач тартип болушу керек

Экономиканын өсүшүнүн булагы

Тоо-кенчилер жана геологдор ассоциациясынын башкармалыгынын төрагасы, тоо-кени боюнча тажрыйбалуу, саналуу адистердин бири Орозбек Дүйшеев менен бул темада көп ирет маектешкенбиз. Өз ишинин чебери өлкө жетекчилигине жеткирейин деген негизги ою - Кыргызстандын келечеги тоо-кен өндүрүшүндө. Өлкөнүн жана жаш муундун келечеги бүгүнкү күндөгү актуалдуу маселелер менен милдеттер кандай чечилгенине жараша болот.

Тоо-кен өнөр жайы тууралуу пикирлери жана кеңештери менен Орозбек Дүйшеев башында турган башкармалыктын мүчөлөрү аталган тармактын келечегине арналып өткөрүлгөн тегерек столдо ой бөлүштү. Алар куру кол келишкен эмес. Өздөрүнүн сунуштары менен пикирлери киргизилген «Тоо-кен тармагы экономиканын өнүгүү булагы» деп аталган эки тилде чыккан эки томдук китебин ала келишкен.

Бул акыркы жылдары бешинчи ирет басылып чыккан эмгек. Авторлор жогору жактагылардын колуна бул китеп жетип, анын ичин барактап, андагы жазылгандарды окуп көрүп, жыйынтык чыгарат деген ишенимин жоготпой турушат.

– Экономиканын өнүгүшүндө тоо-кен тармагынын мааниси абдан чоң. Эгерде буга жакшы көңүл бөлүнсө, Кыргызстандын экономикасы таптакыр башкача болот эле. Бирок, тармакты башкаруу саясатынын жоктугунан жана катачылыктардан улам биз акыркы 20 жылда мыкты потенциалды колдоно алган жокпуз деп эскерди Орозбек Дүйшеев сөзүн башында.

– Биздин ассоциацияга жогорку жана арбын тажрыйбасы бар адистер, эмгектин жана илимдин ардагерлери кирген. Алар өлкө жетекчилиги менен тармактын министрликтерге актуалдуу маселелер боюнча өздөрүнүн сунуштарын бир нече ирет жолдоп көргөн. Тилекке каршы, аларды уккан эч ким болбоду. Бүгүнкү абалды анализдеп келип, тоо-кен тармагы учурда кыйын абалда тургандыгын жана жыл өткөн сайын начарлап бара жаткандыгын айткыбыз келет. Тоо-кенчилер менен тоо-кен иштери боюнча адистер ушул маселеге көңүл бурушту.

Эгерде бул тармакты оңдоо боюнча жалпы сөз кыла турган болсок, анда инвесторлорго лицензия берүү тартибин өзгөртүү зарылчылыгы турат. Жер казынасы боюнча кодексти иштеп чыгуу керек (Бул КРдин ЕАЭБге кирүүсүнөн кийин өтө маанилүү, себеби мыйзамдар иштеши керек). Азыркы инвесторлор менен сабаттуу сүйлөшүүлөрдү жүргүзө билүүдөн тарта жогорку чеберчиликтеги мыкты кадрларды даярдоого чейинки маселелер. Сапат жагынан маселе болбогону менен, кадрларды сан жагынан даярдоо көйгөйлөрдүн бири болуп турат. Андан сырткары дагы бир сунуш – тоо-кен өнөр жайын өнүктүрүүнү колго ала турган атайын орган түзүү зарыл.

– Эгемендүүлүктүн 25 жылдыгында биз тоо-кен өнөр жайын башкарууну үйрөнгөн жокпуз. Биздин ассоциация мурда

эле тоо-кендерин казуу боюнча бардык суроолорду жөнгө салып, бардык суроолорду карап, ишти андан ары алып кете турган өзүнчө министрлик түзүүнү сунуштаган. Жакында эле түзүлгөн мамлекеттик комитет кантип иштеп кетет, азырынча айтуу эрте, бирок, бул алдыга бир кадам болсо да жасалган иш деп айтты өнөр жай тармагы боюнча эмгек сиңирген адис Картаибек Мукамбетов.

Башка сунуш – кенди иштетүүгө жана казууга лицензия берүүнүн тартиби. Кенди өздөштүрүүгө укук берген лицензияны берүүнү эки этап менен жүргүзүү керек деп эсептешет адистер. Биринчи учурунда кенди өздөштүрүүгө укук алат, экинчисинде жеңип алган тарап техникалык-экономикалык негиздемесин иштеп чыгат да, анда техникалык, экономикалык

жана экологиялык суроолор так жана даана жазылышы керек. Долбоор бардык экспертизадан өткөндө аны менен кен казылат деп пландалып жаткан райондун жашоочулары да таанышат. Өнөктөштөр маңдай-тескей оту-

башкы макулдашууга кол коюп, тынч иштей берүүгө болот.

– Эгерде бардык жерде эле тартип болсо, «Кумтөр» менен чыккан маселе сыяктуу жагдай жаралбайт деген ишенимин билдирди Картаибек Мукамбетов.

«Кумтөр» иштеши керек

Кыргызстандагы эң ири деген инвестициялык долбоордун жагдайы кандай болот? Аны иштеп берүүнүн мөөнөтүн узартууга болот, канадалык компания кымбат ыкма болсо да алтынды ачык эмес, жер алдынан казууга макулдугун берди деп эсептешет тоо-кенчилер.

Азыр «Кумтөрдүн» айланасында болуп жаткан негативдүү окуялардан улам, инвестор планы боюнча аягына чейин иштейт деп ишенүү кыйын. Бул маселе-

руп өздөрүнүн үлүшүн талкуулап алышат деп түшүндүрдү эксперт. Анын пикиринде, ачык-айкын жана экологияны сактоо, кыргыз тарапка пайдалуу болобу деген бардык суроолорго жооп алынгандан кийин жергиликтүү эл чет элдик инвестор менен чырдашпайт. Мамлекеттин эскертүүлөрү менен кинелери болбойт да,

де Орозбек Дүйшеевич кескин айтты:

– «Кумтөр» иштеши керек! Биз ишкананы токтотуп коюуга болбой тургандыгын бир эмес, бир нече ирет айтканбыз. Эгер мындай болсо, ал техногендик кырсыкка алып келет. Анда бүткүл Орто Азия боюнча бизди, Кыргызстанды сөөмөйү ме-

нен көрсөтүп, айлананы булгады деген наалатка калабыз деп айтты эксперт.

– Аны токтотуу боюнча эч кандай сөз жүрбөшү керек. Тескерисинче, ишкананын дагы узак мөөнөткө иштеши үчүн маселени чечүү жолдорун табуу зарыл. Кен дагы бар, алтынды казып алуу керек. Биз эмне болгон күндө да «Центррадан» кетпешибиз керек. Анда биздин да үлүш бар. Андан сырткары Кыргызстандын аймагында иштеп жаткандыктан, инвестор жоопкерчиликти жүгүн тартат. Эгерде канадалыктар кетсе, анда биз эмне кылабыз? Кирешени кантип алабыз? Алтынды кантип казыбыз да, экологиялык маселебизди кандайча чечебиз? Дагы бир сунуштарды – келгиле кенди улутташтырабыз деп жатышат. Улутташтыруу – бул деген авантюра. Жер жана жаратылыш кени биздики. Иштетип жаткандарга техникалар менен каражат жана кендеги курулуштар тиешелүү. Компанияны улутташтыруу үчүн биз аларга үч миллион долларга жакын каражат төлөп беришибиз керек. Бизде ушундай акча барбы?..

Ассоциация мүчөлөрүнүн пикиринде бул маселе боюнча көйгөйлөр көп. Алардын бири – учурда «Кумтөр» долбоору боюнча «болгону 33 пайыз» деп акыркы жылдары нааразы болуп, аны көтөрүүнү талап кылып жатабыз. Ал эми «Жерүй» долбоору боюнча бир да пайызга ээ эмеспиз.

– Анда 70 тоннадан ашык алтындын запасы бар. Аукциондо болгону 100 миллион долларга сатылды, бул деген болгону тарыхый гана чыгымдар. Биз инвесторго өзүнүн баасы миллиарддык болгон долбоорду бердик. Ал жарым миллиардга жакын киреше табат да, Кыргызстан бир да сом албайт. Экономикалык эсептөөлөргө караганда, өтө орой ката кеткен, кыргыз тарап өзүнүн үлүшүн алышы керек. Бул боюнча эртеби, кечпи маселе көтөрүлүп, «Кумтөр» долбоору сыяктуу нааразычылык толкундоолор жаралат. Андыктан, кеч болуп кала электе, азыртадан тарта сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү керек деп айтты башкармалыктын төрагасынын биринчи орун басары Дүйшөнбек Камчибеков.

Буга макул деп баш ийкегенден башка чараң калбайт, буга чейин айтып дешкен, аксакалдардын айтканын эмнеге укпалдык экен дейсиң. Эми азыр кеч эмеспи, макулдашып алгандан кийин, «токтоп турчу, мен арзан айтып алыптырмын» деп кантип айтасың.

Балким, биз качандыр бир кезде өнөктөштөр менен минтип иштөөгө болбой тургандыгын, алгач, жети өлчөп, анан бир ирет кесиш керектигин түшүнөт чыгарбыз.

• АКТУАЛДУУ

КҮНӨСКАНАДА БЫШКАН БАДЫРАҢДЫН ДААМЫ, АЙ!

«Кумтөрдүн» колдоосу менен Ысык-Көл облусунда «Авеп» коомдук фондунун «Карагат +» деп аталган төрт жылдык программасынын алкагында тескейде ондогон күнөсканалар ачылды. Алардын жетөө социалдык мекемелердин базасында пайда болду. Ысык-көлдүктөрдүн бизнести кантип нөлдөн баштап өнүктүрөрү туурасында биздин атайын репортажыбызда.

■ Екатерина РОЗИНА

Бардык жакшы нерселер балдарга

Мөмөлүү бакчада алма менен алмурут бышып, Ысык-Көлдүн абрикосу күнгө кургатылып жаткан чак. Басар-басмаксан болгон үндүктөр көлчүктүн жанында жүрөт, арыраакта койлор менен кепшеген уй. Бул чакан чарбага туннель сыяктуу курулган күнөскана да кирет. Анын аянты 168 чарчы метр, андан жапжашыл болуп көзгө сүйкүм учураган бадырандарды кезиктирүүгө болот. Алар даамдуу, жегенде кыртылдап, табитинди ачат.

Кожойке, жашоосунда кыйын учурларга кабылган адамдарды, балдарды, үй-бүлөлөрдү колдоого алган «Хадича» коомдук кайрымдуулук фонддун директору Кулушкан Акматова бизди астанадан жылуу тосуп алды.

Ысык-Көл облусунун Кажы-Сай айылында ачылган бул кризистик борбордо алты жаштан 18 жашка чейинки ата-эненин камкордугунан четте калган 37 бала тарбияланат. Алардын басымдуу бөлүгү каникулдуу туугандарыныкында өткөрөт, алардын ичинен он бала гана бул борбордон алыстап кете албайт, себеби, аларды эч ким алып кетпейт...

– Алар туурасында эч нерсе айтпайм, болгону ичим ачышып, боорум ооруйт. Ар бир бөбөктүн бактылуу балалыгы болушу керек. Кандай оор болсо да бардыгын бирдей көрүп, ал тургай таштап коюу деген ой башыма да келбейт. Эми артка жол жок.

Ал эми күнүмдүк түйшүк түгөнбөй улана берет. Балдарды кийиндириш, ичиндирип, андан сырткары чарбага кам көрүү зарыл. Алардын ар бири мектепке баргандыктан, дептер, калем алыш керек. Мурда буларды демөөрчүлөрдөн сурачу элем.

Директор эми алардын кризистик борбору өзүнүн маселесин өзү чечип калгандыгын айтты. Мектепке керектүү шаймандарды күнөсканада өстүрүлгөн бадырандын акчасы жабат.

Балдар үйүндөгү күнөскана былтыр күздө «Кумтөрдүн» жардамы менен пайда болгон. Ал эми аны иштетүүнү үйрөнүш үчүн Кулушкан Акматова өзү атайы өлкөнүн түштүк аймагына барып, модулдук кыска мөөнөттүү курстардан өткөн, өз көзү менен фермерлер кантип өстүрүп, күнөскана чарбасын иштетип жаткандыгын көрүп келген.

– Биз мындай күнөскананы өз күчүбүз менен эч качан кура алмак эмеспиз. Анын баасы 650 миң сом турат экен! Андай акча-

бейм. Мурдагы жылы компания ашкананы толук баш-аягына чейин оңдоп-түздөө иштерине 400 миң сом бөлүп берди. Биз негизинен демөөрчүлөрдүн эсебинен гана жашап келебиз. Ал эми «Кумтөр» биздин эң ишенимдүү өнөктөш, андан качан жардам сурасаң да баш тартпайт.

Жөөктөрдөгү «светофор»

Кулушкан эже помидор өстүрүүнү ойлонуп жүрсө, коңшу Теплоключенка айылындагы кесиптеши, Ак-Суу балдар үйүнүн директору Жеңишгүл Ниязова биринчи мол түшүмүн алып жатат. Быйыл ал тургай мөмө-жемиштердин «Карагат-фест» фестивалынын катышуучуларын помидору менен таңгалдырууну жана кубантууну чечкен.

Сатып алып жаткандар, «Карасаң! Абдан сонун даамдуу, эттүү жана жыттуу экен» деп суктанышты.

Жашылча-жемиштерди өстүрүү боюнча атайын окуутуу программасынан Жеңишгүл

Карабековна 2014-жылы өткөн. «Кумтөрдүн» колдоосу менен ачылган күнөсканага 3-жылы кичинекей жардамчылары менен бадыраң жана жашылча өстүрүп келет. Быйыл помидор тигип көрүүнү чечкен. Иш оңунан чыкты. Эгерде алардын катарына помидордун сары түстүү сорту отургузуп койсо, болду, «светофор» жөөктөр пайда болот.

– Бир сезондо 100 килограммга жакын помидор жана 200 килограмм бадыраң жыйнайбыз, андан салат жасап, кыска даярдап жаап, алабыз. Бардыгы балдар үчүн. Менин балдарым азаматтар. Күнөскананы өздөрү эле карап, чарба иштерине кол кабыш кылышат, – деди Жеңишгүл Карабековна.

Ак-Суудагы балдар үйү быйыл өзүнүн 20 жылдыгын белгилейт экен. Анда 3-18 жаш арасындагы жетим балдар тарбияланат. Эмгекке көнүп калышкан. Бөлмөлөрүн өздөрү жыйнашат, гүлдөрдү сугарышат. Сабактан кийин – ийримдер иштейт: бий-

лешет, ырдашат, кол өнөрчүлүк менен алек тенишет.

– Бизде 90 бала тарбияланып жатат, аларга ар дайым жардам керек. Кандайдыр бир муктаждык жаралып калса, башкы өнөктөшүбүзгө кайрылабыз, алар колдоосун көрсөтүп, баш тартпайт. «Кумтөр» сыяктуу социалдык жоопкерчиликтүү компаниялар кайрымдуулук туурасында унутпай, каралашып турганы кандай жакшы, – деп жылмайды Жеңишгүл Ниязова.

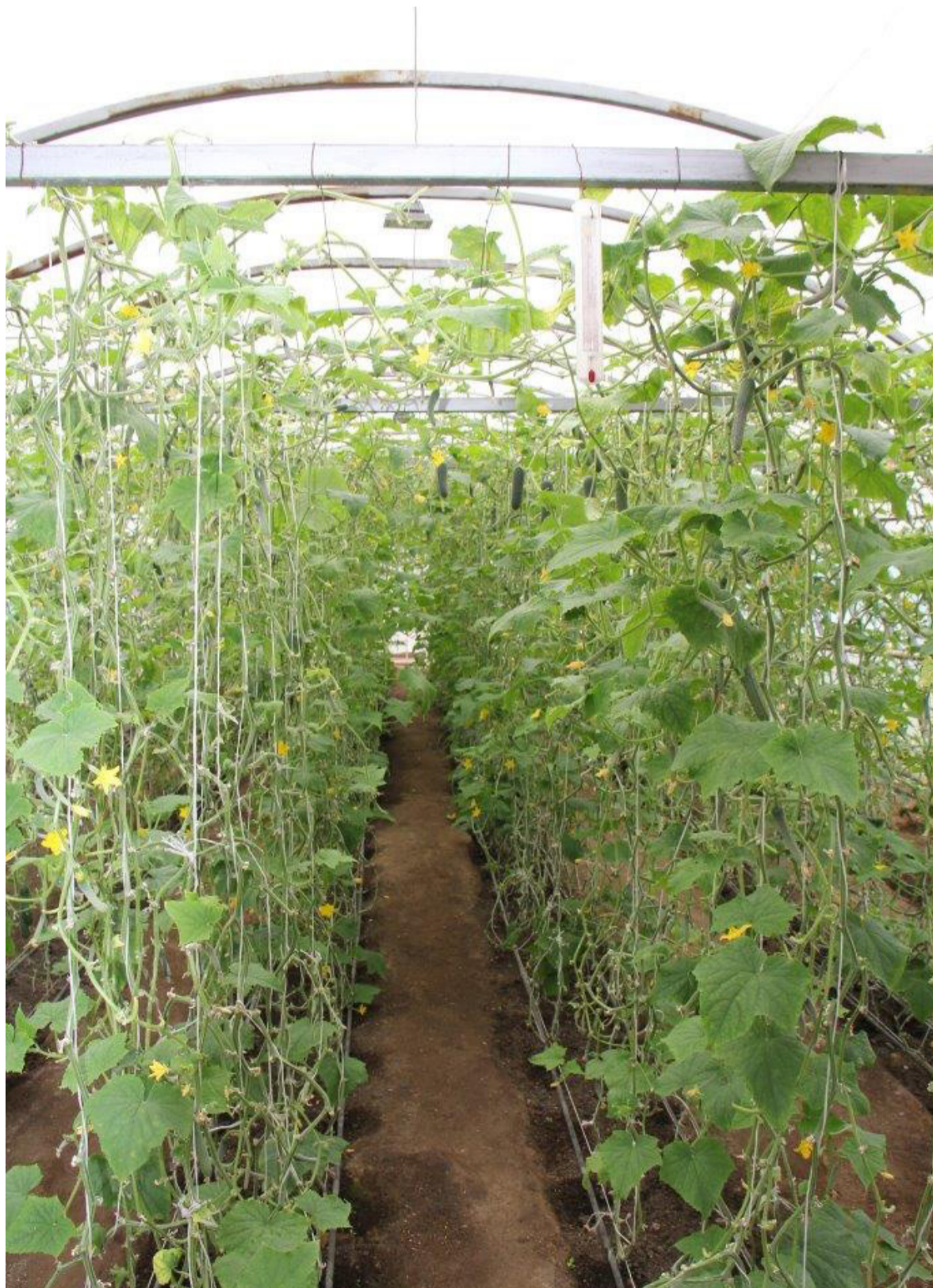
Эмгексиз ийгилик жаралбайт

Аймакта төрт жылдан бери иштеп келе жаткан «Карагат +» Ысык-Көлдүн жашоочулары үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачты. Бул мезгил ичинде күнөсканага 14 фермер кредит алып, айылдагы 20 адам аны өз алдынча куруп алып, эми интенсивдүү технология менен экологиялык жактан таза, даамдуу жашылчаларды өстүрүп жатышат. Алар күнөскана иши боюнча атайын кыска мөөнөттүү курстардан өткөн. «Кумтөр» күнөскана чарбачылыгы үчүн эле төрт жыл ичинде 18 миллион сом бөлүптүр. Теплица бизнеси Ысык-Көлдүн айылдарында акырындап өнүгүп, киреше табуунун кеңири тараган жолуна айланып бара жатат. Бир нече жыл мурда бул түшкө да кирген эмес эле. Үйрөтүп, жол көрсөтүп, окуткан семинарлар жок эле. Ал эми иштин көзүн билбей, бирөөдөн сурабай, маалыматың болбой туруп кантип баштайсың?

– Бөкөнбаев айылында биринчи күнөскана комплекси ачылганда, анын ачылыш салтанатына келгенмин. Теплица куруу боюнча ой ошондо бар эле, болгону анын канчалык деңгээлде кыйын экендигин көрөйүн дедим. Албетте, кыйынчылыктар жаралат: бизнес кылам деп алган кредитти төлөө керек, өстүргөн продукцияны сатайын десең, атайын жайың жок. Антейин десең, бир жагынан алып караганда, кыйынчылык болмойун, ийгилик жаралбайт. Кыйынчылыктар жеңсин деп жаралат эмеспи. Акырындап төлөп, кутулуп алабыз, ага ашыкча ойлоно берүүнүн кереги жок. Келечекте, фермерлердин ассоциациясын түзүү ниетим бар, себеби, райондо азыр эле беш күнөскана бар. Бул продукцияны өстүрүүдөн тарта сатканга чейинки маселени биргелешип чечүүгө мүмкүнчүлүк берет, – деди Тоң районунун Ак-Сай айылында жашаган фермер Мурат Тажиев.

Эгерде «Кумтөр» менен «Авеп» коомдук фонддун долбоору болбогондо, бул иш менен алектенет белем, ким билет дейт фермер.

«Карагат +» программасы болбосо, бул жаатта эч кандай билим албай, кыйын болсо да тажрыйба топтобойт элек. Бирок, бул баары бир акырындык менен ар бир үйгө мол түшүм алып келет!

• «КУМТӨРДҮН» ДОЛБООРЛОРУ

ЫСЫК-КӨЛДҮН ТАТТУУ САЛТЫНА АЙЛАНГАН МӨМӨ-ЖЕМИШ ФЕСТИВАЛДАРЫ

Башы 1-бетте

«Өрүк фестин» жыл сайын өткөн жакшы салтка айланып, фермерлерге багбанчылык өнөрдү өнүктүрүүгө жардам берген, андан сырткары «Ысык-Көл абрикосу» деген брендге жетишет деген үмүт бар.

Ал эми «Карагат фест» төрт жылдан бери өткөрүлүп, салтка айланган деп ишенимдүү эле айтабыз. Ак-Суу районунун жашоочулары август айында көптөн күткөн иш-чара – төрт жылдан бери жыл сайын өтүп келе жаткан мөмө-жемиштердин «Карагат фест 2016» фестивалына жигердүү даярданык көрүшкөн. Майрамдын өзүнөн да болору кызык демекчи, бул таттуу майрамды бардык фермерлер, андан сырткары облустун жашоочулары жана меймандары чыдамсыздык менен күтүшөт жана жылыга миңдеген адамдарды чогултат.

«Кумтөр Голд Компани» төрт жылдан бери Ысык-Көл облусундагы «Карагат +» деп аталган долбоорду каржылап келет. Анда жергиликтүү фермерлерди окутуп жана күнөскана чарбасын өнүктүрүүгө басым жасалат. Жыл сайын «Карагат фест» өткөрүлөт.

«Фестиваль жергиликтүү жана чет элдик рыноктогу айыл чарба тармагынын өндүрүүчүлөрүнүн, сатып алуучуларды, көп сандаган катышуучулардын башын бириктирген чоң мааниге ээ иш-чара. Эмне үчүн бул «Кумтөр Голд Компани» үчүн маанилүү? Себеби, айыл чарбасын өнүктүрүү биз үчүн башкы багыттардын бири. «Кумтөр» өз каалоосу менен жылына социалдык инвестицияларды салып, айыл чарбасынын, экономиканын өнүгүшүнө, Ысык-Көл облусунун жашоочулары иш менен алек болгонуна кызыкдар», – деп билдирди «Кумтөр Голд Компанинин» туруктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатов.

Долбоорду Нурлан Токонов жетектеген «АВЕП» деп аталган коомдук фонд алып барат. Алар бир канча жылдан бери Ысык-Көл облусунун фермелери менен тыгыз кызматташып, аларга айыл чарбасын өнүктүрүүгө, түшүм жана анын сапатын жакшыртууга жардам көрсөтүп келет. Бул долбоордон улам ысык-көлдүктөр карагаттын жаңы түрлөрүн алып, тамчылатып сугарууну, күнөсканаларды курууну өздөштүрдү.

«Фестиваль долбоордун негизги бөлүктөрүнүн бири жана ар жай сайын, облустун ар кыл райондорунда өткөрүлүп турат. Бул сапар Ак-Суу районун тандап алдык. Кийинки жылы Ысык-Көл районунда өткөрүүнү пландап жатабыз. Фестивалдын эң башкы максаттарынын бири – Ысык-Көл облусунда мөмө-жемиштерди өстүрүүнү жайылтуу. Көлдүн карагаты Кыргызстанда эле эмес, башка өлкөлөрдө да бааланат», – деди Нурлан Токонов.

Фестиваль фермерлер, кайра иштетүүчүлөр жана сатып алуучулардын ортосунда мамиле түзүп кызматташууга жакшы жардамчы. Ушул жолугушуулардан кийин акыркы үч жылда 750 тонна карагат сатылыптыр.

Туризмди жайылтууга бул фестивалдардын өтүшүнүн зарылдыгын белгилебей кетүүгө болбойт. Ага келгендер таасирлери менен бөлүшүп, айтып берип, ал туристтерди тарта турган себептердин бири болуп калат. Мындан кийин бизге саякаттап келгендерге кийин да кайрадан биздин аймактын астанасын аттап, мүмкүнчүлүгү келе калса, Ысык-Көлдүн сулуулугу, кызыктуу жаг-

«КУМТӨРДҮН» ДОЛБООРЛОРУ

дайларын изилдегенге жакшы негиз болуп берет.

Фестиваль учурунда жемиштерди сатуу же көргөзмө гана уюштурулбастан, ар кыл конкурстар, оюндар өткөрүлүп, анын таасири жергиликтүү эл, иш-чарага келгендерде көпкө чейин сакталат. Мындан сырткары өндүрүшчүлөр кызматташуу боюнча келишимдерге кол коюшат. Албетте, бул - Ысык-Көл облусунда түшүм бер турган мөмө-жемиштерди мындан ары өстүрүүнүн бирден бир шарты.

Айтмакчы, 6-августта өткөн фестивалда фермерлер үчүн мыкты жыйынтыктарды бере турган мастер-класстар өткөрүлдү. Себеби, бул ийгиликтерди шарттайт. Бул сапар тажрыйбалуу эксперттер кантип экспортко чыгарууну жана аны өнүктүрүүнү, үй шартында түшүмдүүлүктү кантип арттыруунун технологиясы боюнча маалыматтар менен бөлүштү. Андан сырткары Ысык-Көл өрөөнүндө өндүрө турган жемиштердин түрлөрү, алардын өзгөчөлүктөрү туурасында айтып беришти. Жыйынтыктап айтканда, фермерлер жаңы кардар гана таппастан, пайдалуу көп маалыматка ээ болушту. Бул ысык-көлдүктөргө мөмө-жемиштерди өстүрүүгө жардам берет деп ишенем дейт уюштуруучулар.

Ак-Суу районунун акими Жолдошбек Байсеитов фе-

стивалдын алкагында райондун 35 айылы келип катышты. Болгону мөмө-жемиш өспөгөн Эңилчек айылынан келген жок. Ал эми калганын эсептей келгенде жалпысынан 68 гектарга чукулдады. Себеби, ар бир айылдын огородунда жемиштин бул түрү тигилген.

«Былтыр эстафетаны Түп районунан алганбыз. Андан мурдагыларында кеп кара жана кызыл карагат туурасында гана эмес, анын жаңы сорттору туурасында да болгон. Быйыл алардан сырткары абрикос, алма, алмурут, кара өрүк жана башка жемиштер жөнүндө сөз жүрдү. Андан сырткары алардын көчөттөрүн кайдан алуу, кандай шартта өстүрүү боюнча айтылды», - деп айтып берди Байсеитов.

«Кумтөр Голд Компанинин» вице-президенти Родни Ступарик фестивалдын жүрүшүндө компания аталган долбоорго төрт жыл ичинде 50 млн. сомдун тегерегинде каражат жумшагандыгын айтты. Тилекке каршы, бул «Карагат+» долбоорунун акыркы жылы, себеби, төрт жыл менен ал аягына чыгат. Бирок, фермерлер жергиликтүү бийлик менен биргелешип, Ысык-Көлдүн «таттуу» салтын улантып, көз кубанткан фестивалды жыл сайын өткөрөт деген ишеним бар.

ДМИТРИЙ ПЕТРАКОВ: «МӨҢГҮЛӨР ЭЭРИП ЖАТАТ. БУЛ КЛИМАТКА БАЙЛАНЫШТУУ»

Юлия Шитова

Изилдөө жана үйрөнүү

Бишкекке кыргызстандык гляциологдор менен биргеликте мөңгүлөрдүн, аны менен катар эле алтын кен жайгашкан жердин айлана-чөйрөсүнүн булгануу деңгээлин аныктоодо илимий иштерди аткаруу үчүн Ломоносов атындагы Москва мамлекеттик Университетинин География факультетинин криолитология жана гляциология кафедрасынын жетектөөчү адиси Дмитрий Петраков келген.

Окумуштуунун Кыргызстанга мындан мурдагы иш сапары жазында, «Кумтөрдөгү» борбордук карьердеги суунун ашыкча топтолуп калуу көйгөйүн жана аны чечүүнүн жолдорун кароо үчүн болгон.

Адис жалпысынан алдына коюлган милдетти аткарган. Изилдөөчүлөр Давыдов мөңгүсүнүн муз катмарынын ортосунан аккан суу агымын тапкан. Маалыматты алгандан кийин ал маселени эми канадалык компания өзү чечмекчи. Ачыгын айтканда, бул маселени толук жоюуга болбойт – мөңгүнүн астынан агып келе турган майда агымдар болгондуктан, аны заманбап жабдуулар да токтотуп кала албайт.

Россиялык окумуштуу менен бул сапар лекциялардын ортосундагы тыныгууларда гана маектешүүгө шарт болду. Дмитрий Петраков кыргызстандык жана швейцариялык кесиптештери менен Борборазиялык институтта Жерди изилдөө боюнча лекция окуду. Анын угуучулары Кыргыз улуттук университети менен МГУнун студенттери жана Кыргызстан менен Тажикстандын гидрометеокызматынын адистерин болду. Алар үчүн швейцариялык программанын негизиндеги жайкы мектепте гляциология жана Батыш Сөөк мөңгүсүндө талаа иштери пландалган.

Иш сапардын экинчи максаты – мурдагы ишти улантып, мөңгүлөрдөгү альбедону – күндүн радиациясынын чагылуусун көрсөткөн коэффициентти аныктоо эле деп айтып берди Дмитрий Александрович. Аны төмөнкүчө түшүндүрдү. Эгерде мөңгүдөгү кар жаңы гана жаап, таза болсо бул көрсөткүч 90-95 пайызга жетиши мүмкүн. Бирок, мөңгүнүн үстү канчалык кир болсо, альбедонун мааниси төмөндөп, ээрүү процесси тездейт. Жыйынтыгында, кескин кыскарып жана мөңгүнүн салмагынын терс балансы пайда болот.

- Жерден жасалган ченөөлөр бир катар мөңгүлөр боюнча так маалыматтарды алганга мүмкүндүк берет. Биз тереңирээк изилдеп, альбедону, жерден жасалган иликтөөлөр менен космостон тартылгандарды салыштыр-

сак дейбиз. Андан кийин альбедону космостон тартылган башка мөңгүлөр менен салыштырууну карап жатабыз. Жаңы сүрөттөрдү мындан 10-15 жыл илгери тартылган башкалары менен катар коюп, мөңгүлөрдүн деградациялоо процесси кандай жүрүп жаткандыгын түшүнүү иштери жасалат.

Кооптондурган жылуулануу

- Дмитрий Александрович, угуучуларга акыркы жылдары Ак-Шыйрак тоо массивиндеги мөңгүлөр боюнча эмнелер болгондугун айтып бердиңиз. Айтсаңыз, мөңгүлөрдүн ээришине кимиси көбүрөөк таасир берип жатат, адамдарбы же климатпы?

- Акыркы 10 жыл ичинде Ак-Шыйрак муз массивинин жоголгон көлөмүнүн 95 пайызы климаттын жылышынан жок болгон, ал эми 5 пайызы Давыдов мөңгүсүнүн тиги бөлүгү кенди

борбордук карьерге жакын жайгашкан карлуу чокулардын кирдешинде «Кумтөрдүн» ролу өтө эле аз дегенди билдирет.

Бул жаатта сөз жүрүп калгандыктан айта кетейин. Чет элдик авторлор илимий иштеринин биринде жасалган анализде космостон тартылган сүрөттө Борбордук Азия аймагында чаң бүрккөн негизги булактарды бөлүп көрсөткөн. Ал чаңды Борбор Азиянын чөлдөрүнөн шамал учуруп келет деп билдирилген. Мөңгүлөрдүн «Кумтөрдүн» карьеринин чаңынын алдында калып жатышы туурасындагы схема аталган изилдөөдө айтылган эмес.

- «Кумтөрдү» эске албай, мурнку жылдарга кайтып барып, болгон процесстин динамикасына көз салсак, эмнени байкайт элек?

- Келгиле, кыркынчы жылдарга келели. Ак-Шыйрак муз массиви анда 435 чарчы чакырымга чукул аянтты түзгөн. 1977-жы-

гы Фернауферне мөңгүсүнө көп жыл бою мониторинг жүргүзүлүп келген, 2005- 2015-жыл ичинде 20 пайызга жакын көлөмүнөн ажыраган. Бул сандарды укканда Кавказдагы Жанкуат деп аталган мөңгүнү негиз кылып алып, эсептеп чыктым. Анда масса-баланстык байкоолор жүргүзүлүп, 10 жылда 25 пайызга жукарганын аныктадым. Бир жагынан алып караганда, Тянь-Шань мөңгүлөрү башкаларга караганда жай ээрип жатат деп ойлоого болбойт. Акыркы изилдөөлөргө караганда, Тянь-Шандын башындагы муздардын климаттын жылышынан улам азайып баратышы дүйнөлүк орточо көрсөткүчтөн төрт эсе жогору. Мындай көрүнүш жалгыз эле Кыргызстанда эмес. Орточо температура өтө байкаларлык эмес болгону менен планетада баары бир жогорулап келе жатат, болгону ар башка ылдамдыкта. Азыркы күндө анын өсүшүн токтоткон күндө да, мөңгүлөр массанын терс балансын дагы бир топко – алар-

мониторинг жасоо жагы бир топ аксап калган. Советтик программалар союздун урашы менен токтоп калды, эл аралык маанидегилери али жете элек, ал эми өлкө илимий изилдөөгө бөлгөн каражат жетишпестик кылат... Азыр, швейцариялык адистердин аракетинен улам жагдайды жөнгө салууга болчудай.

Маанилүү пикир

Бир кишинин акылы жакшы, эки кишиники андан да мыкты

- Кыргызстандын өкмөтү Улуттук илимдер Академиясына «Кумтөрдүн» айлана-сындагы мөңгүлөргө мониторинг жүргүзүүнү тапшырды. Биздин компания да бул ишке жигердүү түрдө кошулду, -деп айтты «Комсомолская правда» гезитине «Кумтөр Голд Компани» ишканасынын ден соолукту, эмгекти жана айлана чөйрөнү коргоо боюнча системанын менаджерин Эрик Кожомкулов.

- Жакынкы беш жылга иштелип чыккан программанын алкагында компания кыргыз кесиптештери менен Ломоносов атындагы Москва мамлекеттик Университетинин География факультетинин илимий кызматкерлерин тартты. Алар биргеликте мөңгүлөргө мониторинг жүргүзөт. Иликтөөнүн жыйынтыгы менен эки топ – россиялык окумуштуулар менен КРдин Суу маселелери боюнча институттун кызматкерлери алынган ишти салыштырып көрүп, балким, талкуулар да болот. Бул тоо-кен иштеринин жакынкы жылдары мөңгүлөргө канчалык деңгээлде таасир бере тургандыгын аныктап, чыныгы абал кандай экендигин жана аймактагы мөңгүлөрдүн абалы жакынкы жылдары канчалык өзгөрө тургандыгына божомол жасоого мүмкүнчүлүк берет. Мындан сырткары биздин дагы бир милдет швейцариялык окумуштуулар тандап алган кээ бир мөңгүлөрдөгү масс-баланстык изилдөөнү улантып, алардын жаңырып турушу канчалык деңгээлде маанилүү экендигин көрсөтүү. Муну менен биз Кыргызстандагы мөңгүлөрдүн абалы кантип өзгөрүп тургандыгын билебиз. Тилекке каршы, өткөн кылымдын 70-80-жылдары советтик окумуштуулардын репрезентативдүү мөңгүлөрдү изилдөөлөрүн толугу менен колдоно албайбыз. Себеби, заманбап көп кырдуу моделдин эсеби үчүн мөңгүлөрдүн параметрлери боюнча маалыматтар жок болууда. Андыктан, көп жылдык изилдөөлөр менен мониторингди жүргүзүү үчүн башка объектилерди тандаганга туура келип жатат.

иштетүүдө кошуна турган өрөөнгө ташылып, ал жерге жайгаштырылган. Бул жерде мындай парадокс бар. Давыдов мөңгүсүнүн көлөмү улам кыскалды, ал эми муздун көлөмү андай болгон жок. Айта турган нерсе, көчүрүлгөн муз таштуу глетчерлердин тибинде болуп, ал тургай жакшы сакталат – ал күндүн нурунан корголуп турат жана анын ээрүү ылдамдыгы жай.

Андыктан, «Кумтөрдүн» өндүрүш аракеттери таасири барбы деген суроого, мен ооба деп жооп берем, алтын казгандар Давыдов мөңгүсүндөгү муздун бир бөлүгүн башка муздун жараксыз катмарына ташып, таасир кылууда демекчимин. Ал эми мөңгүнүн үстүңкү катмарынын техногендик жактан чаңдоосу, альбедонун маанисине карата деңгээли боюнча алсак, «Кумтөрдүн» борбордук карьеринен 1ден 50 чакырымга чейинки мөңгүлөрдө альбедонун мааниси өзгөрбөйт. Бул деген,

лы ал 406 км², ал эми 2003-жылы 373 км² чейин, 2013-жылы 351 чарчы чакырым болгон. Бул жерден муз ишкана ачыла электен бир топ жыл илгери эле ээрип баштаганы көрүнүп турат. Бул объективдүү процесс. Ал «Кумтөр» менен эмес, климат менен байланышкан.

- Негизи мөңгүлөр кайсыл жерде тез ээрип бара жатат?

- Абал өлкөнүн батышынан чыгышына жылган сайын бир топ өзгөрөт. Эгерде борбор туурасында айтсак, ал Түштүк Эңилчек, анда ички Тянь-Шанга, Ак-Шыйрак тоо кыркалары жайгашкан аймакка караганда кыскаруу тезирээк болуп жатат. Бул жерде ээрүү темпи жетиштүү деңгээлде жогору. Акыркы 10 жыл ичинде тоо массивинин мөңгүлөрү болжол менен алганда, 2 куб чакырымдык же жалпы мөңгүнүн санынан алганда 7 пайызга жакынын жоготту.

- Бул көппү же азбы?

- Мисалга алсак, Австрияда-

дын тили бир топ өйдөлөп жылып кетмейин сактап тура берет.

- Сиздин пикиринизде, канадалык компания карьердин жанында жайгашкан мөңгүлөргө мониторинг жүргүзүүгө жетиштүү күч жумшап, аракет көрүп жатабы?

-Кенде мониторингди салыштырып жүргүзө турган жакынкы үч объекти бар, алар - Сары-Төр, №354 жана Батыш Сөөк мөңгүлөрү. Байкоо жүргүзүлүп турган мындай муздардын аралашмасы чындап айта келсек, эч жерде жок. Албетте, окумуштуу катары көп нерсени каалашыбыз мүмкүн. Бирок, көрүлүп жаткан бул чаралар жетиштүү.

- Биздин өлкөдө бир нече ирет болгонсуз. Сизди Тянь-Шань мөңгүсү эмнеси менен кызыктырат?

- Биринчиден, мага бул жерде иштеген жагат. Экинчи учур, Кыргызстандагы чокусун түбөлүк муз каптаган тоолорду изилдөө,

АКТИЛЕК ТУНГАТАРОВ: «КУМТӨР» СОЦИАЛДЫК ЖООПКЕРЧИЛИКТҮҮ ИШКАНА БОЛГОН ЖАНА КАЛА БЕРМЕКЧИ

«Кумтөр» иш орундарын түзүп, салык төлөп, жергиликтүү инфраструктурага инвестиция салып жана продукциялар менен камсыздаган жергиликтүү тараптар менен иштешип Кыргызстандын экономикасын өнүктүрүүгө орчундуу салымын кошууда. Өнүктүрүүгө инвестиция - алтын өндүрүүчүнүн ишиндеги башкы принциптердин бири. Социалдык инвестицияга соттук тыюу салынган учурда бул багыттагы иштердин абалы, уланып жаткан долбоорлор жана кызматкерлердин кантип тандап алынары боюнча «Кумтөр Голд Компанинин» туруктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатаров айтып берди.

Алия Молдогалиева

– «Кумтөр Голд Компани» ЖАКы Ысык-Көл облусунда коомчулукту өнүктүрүү боюнча кандай долбоорлорду каржылайт?

– Өзүңүздөр билгендей, коомчулукту өнүктүрүүгө салынган бардык инвестициялар Ысык-Көл облусунун комплекстүү туруктуу өнүгүүсүнүн стратегиясына негизделет. Стратегиябыз компания каржылаган төрт негизги багытты камтыйт. Алар – айыл чарбасына салынган инвестиция, кичи жана чакан бизнестин өнүгүшүнө жана көп түрдүү болушуна колдоо көрсөтүү, облустагы жаштар менен билим берүү демилгелерин колдоо жана экологиялык акциялар. Компания 2016-жылдын июнь айына чейин ондогон ири долбоорлорго финансылык колдоо көрсөтүп жана жергиликтүү коомчулуктун бир ирет берилүүчү жардам боюнча өтүнүктөрүн орундатып, андан сырткары кайрымдуулукка көңүл бөлүп келди. Бирок, 3-июнда Бишкектин райондор аралык соту компанияга карата КГКнын активдеринен кайтарымсыз жардамдарды көрсөтүүгө тыюу салган чечим чыгарды. Соттун чечимин аткаруу үчүн КГК демөөрчүлүк кылуу жана кайрымдуулук иштеринен тарта, бардык социал-

дык инвестицияларды берүүнү токтотту

– Бул учурларды жөнгө салып, чечүү үчүн компания эмне кылып жатат?

– Бул жагдайды чечүү үчүн мүмкүн болгон аракеттерди жасап жатабыз, бирок, соттун социалдык инвестицияга тыюу салган пунктту качан жокко чыгарары туурасында билбейбиз.

Кандай болгон күндө да «Кумтөр Голд Компани» социалдык жоопкерчиликтүү ишкана бойдон кала берет жана мүмкүнчүлүккө жараша соттун чечимине каршы келбеген жагдайларда жергиликтүү элге жардам берүүсүн улантат бермекчи.

Маселен, жаш адистер үчүн такшалма программасы иштеп жатат. Андан сырткары Ысык-Көлдүн тескейи жана Балыкчыдагы мектептерден кесиптик лицейлерге кабыл алуу аяктады. Бул - аталган аймактан окуган балдарга стипендия караган программа. Буга кошумча тоолордо жүрө турган, кенде пайдаланылуучу ири техникалардын айдоочуларын кабыл алуу жаңыланды. Компанияга 1100 анкета келип түштү, эми алардын ичинен 45 адам ишке орношмокчу.

– Компанияга кызматкерлер кантип кабыл алынат?

– Жумушка алуу ишкананын ички тартиптеринин негизинде жүргүзүлөт жана ан-

«Кумтөр Голд Компанинин» туруктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатаров.

да жергиликтүү, б.а. Ысык-Көл облусунун жашоочуларына артыкчылык берүү каралган. Ишке алуу боюнча жарыя Жети-Өгүз, Тоң райондорунун, Балыкчы шаарындагы компаниянын кеңселерине, маалымат борборунда, айыл өкмөттөрүнүн маалымат такталарында тагылат. Андан сырткары ишкананын интернет сайты менен жалпыга маалымдоо каражаттарына жарыяланат. Кызыкдар болгон ар бир адам компаниянын вебсайтында жайгашкан анкетаны толтуруп, тапшырса болот. Анкетага өзүнүн билими жана иш тажрыйбасы тууралуу документтерди (резюме, эмгек китепчинин көчүрмөсү, диплом, сертификат ж.б.) тиркеп койсо андан жакшы болот. Талаптарга жооп берген талапкерлер кийинки этапка чакырылат. Ишке алуу ачык-айкын болушу үчүн комиссия түзөбүз. Анда Жети-Өгүз, Тоң райондорунун, Балыкчы шаарындагы коомчулуктан

бирден өкүл кирип, түшкөн анкеталарды карап жана тандалган талапкерлерди маектешүүгө чакырганда байкоочу болуп турат. Коомчулуктан келген байкоочуларды жергиликтүү бийликтин жетекчилери дайындайт. Комиссия мүчөлөрү ылайыктуу делген талапкерлерди анкета боюнча тандап, аларды маектешүүгө чакырат. Бул этап биз үчүн абдан маанилүү. Себеби, бизге анын адис катары гана эмес, жеке адамдык сапаттары боюнча маалымат алган да маанилүү. Маектешүүдөн кийин алар тестирилөөгө кирет, бирок, акыркы эмес экендигин айта кетүүбүз керек. Эгерде комиссия ал кишини ишке алууга ылайыктуу деп чечсе, андан кийин толугу менен медициналык кароодон өтүшү зарыл. Ошондон кийин гана талапкер үч этаптан толук өтүп, комиссия жетекчиликке аны ишке алууну сунуштайт. Акыркы чечимди компания жетекчилиги кабыл алат.

Ишке орношуу – өтө татаал, кээде абдан көп убакытты алган процесс. Кадрлар бөлүмүнүн адистери жергиликтүү бийлик менен биргеликте ар бир талапкердин анкетасындагы маалыматтардын чындыкка дал келишин текшерип чыгат. Эмгек китепчесиндеги маалыматтар, жашаган жери боюнча катталуусу, компанияда иштеген жакын адамдарынын бар-жогу такталат. Эгерде ал берген маалыматтар жалган болуп, катталуусу жасалма, жакындары компанияда иштеген болуп чыкса, ал адамдын талапкерлиги дароо алынып салынат. Ал эми эмгек стажы боюнча анык маалымдар болушу үчүн айдоочулук тажрыйбасынын деңгээлине атайын тест жүргүзүлөт.

Тандоо комиссиясы туш болгон дагы бир кыйынчылык – алдамчылар. Буга чейин да кишилерге акчага кепилдикке алынган жумуш ордун сатып алууга көндүргөн учурлар болгон. Кишилерди алдап, миңдеген доллар суммасындагы акчасын жымырып кеткендер кездешкен. Биздеги жумуш орундарына тандалып алынган талапкерлерди ар кандай алдамчылыкка ишенбей, тандоо процессинен таза жана так өтүүгө чакырабыз. Эгерде ошондой сунуш менен сизге кимдир бирөө кайрылса, ал туурасында дароо компания жетекчилигине билдирүүнү суранат элек. Биз мындай алдамчылыкка чыдабайбыз жана андай көрүнүштөргө каршы тартип коргоо органдары менен биргелишип күрөшөбүз.

Биздин жумушчуларыбыздын коопсуздугу, амандыгы биз үчүн биринчи орундагы маселе экендигин дагы бир ирет белгилейм. Биз татыктуу айлык акы төлөп берүүгө жана жумуш орундарынын коопсуз болушуна умтулабыз.

ЫСЫК-КӨЛДҮН ЭКОЛОГИЯСЫ: ЧЫНЫГЫ ЖАНА АПЫРТМА КӨЙГӨЙЛӨР

Кыргызстандын негизги туристтик аймагындагы экологияга сарамжалдуу мамилени сөз кылууда инвесторлорго каршы популисттик кептердин себеби болбошу керек.

Ирина Байрамукова

Акыркы жылдары Ысык-Көл облусунун экологиялык балансын сактоо жана колдоону түркүн бийлик бутактары «Кумтөр» алтын кенин иштетүүгө байланыштырып келет. Аягы үзүлбөгөн ар кыл текшерүүчү комиссиялар да улам отко май тамызууда, алар «Кумтөрдү» иштеткен инвесторго коюучу чыныгы фактыга негизделген доо таппай, медиа айдыңында инвесторлорго каршы терс пикир жаратуу менен алек.

Бирок көлдүн тургундары экологияга зыян келтирген чыныгы жана тез чечүүнү талап кылган башка көйгөйлөр таптакыр айтылбай, чечилбей жатканына кабатыр.

Балыкчы шаарынын жашоочусу Тилек Исаев Ысык-Көлдө жыл сайын өзүн коомдук экологмун деп атап алгандар көбөйүп, «Кумтөрдү» иштеткендерди күнөөлөө үчүн ар кыл шылтоолорду издегендер бар деп эсептейт.

-Мисалга алсак, эки жыл мурда Балыкчыда бактар ооруй баштады. Ошол экологдор дароо кандайдыр бир буйрук менен буга «Кумтөр» күнөөлүү деген пикирлерди айтып баштады. Бирок, башка «Кумтөр» жок жерлерде деле бактар ооруп жатпайбы. Муну элди кен иштеткендерге карата көкүтүү, экология боюнча коомдук терс пикирди жаратуу үчүн атайын жасалган деп баалоого болот. Анын жардамы менен коомчулук биздин аймактагы башка экологиялык көйгөйлөрдөн алагды болуп калып жатат,- деп эсептейт Исаев.

Былтыр парламентте стратегиялык инвесторго карата айтылган сөздөрдө мөңгү темасы модага айланып кетти. Депутаттардын тобу мөңгүлөрдүн ээришине «Кумтөр» күнөөлүү деп чыгышты. Бирок, аны Кыргызстандагы белгилүү окумуштуулар менен адистер бир нече ирет жокко чыгарды. Алар мунун себеби – климаттык жылуулукка байланыштуу экенин тастыкташкан.

Анткен менен өкмөттүн алдындагы Токой чарбасы жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мамлекеттик агенттигинен алтын кендин мөңгүлөрдүн ээришине тийиштүүлүгү боюнча айтылган пикирлер ашыкча болуп кеткендигин айтышты.

- Кыргыз Республикасынын 94 пайызы тоолордон тургандыктан, тоолуу өлкөлөргө кирет. Биздин өлкөнүн өнүгүү концепциясына ылайык, келечектүү өнүгүүгө үч багыт коюлган. Алар - энергетика, тоо-кен өндүрүшү жана туризм. Бул тармактарды өнүктүрмөйүн экономикада өсүш деген болбойт, ансыз экологияны колдоого ал-

ган финансы ресурстарынын жок болуу кооптуулугу күчөйт. Эгерде акча жок болсо - экологияны сактай турган жаңы технологиялар да болбойт. Акыркы жылдары экологияны сактоо маселесинде негизинен көңүл «Кумтөрдүн» айланасында эле болуп калды. Ал эми булгап жаткан башка көйгөйлөр – Ысык-Көлдөгү таштандылар, айлана-чөйрөнүн булгануусу, ыппас суулардан тазалоочу жайлар унутта калды. Булардын 108инин жарымы майнапсыз иштейт, алар агындыларды механикалык түрдө тазалайт. Биз абага зыяндуу түтүндөрдү чыгарган эски машиналарды сатып алабыз, жарандар арасында экология маанилүү башкы маселе экенин айтып, жайылтпайбыз. Ал эми алтынды казууну токтотуу менен экологияны сактап калабыз деп кыйкырып жатабыз. Өнүккөн өлкөлөрдү карагылачы – ал жакта жашоонун сапаты жана деңгээли өйдө, анткен менен ал жакта экономика өнүгүп эле жатат да. Тыюу салуу менен маселе чечилбейт. Экономиканы экологиялаштырууда сабаттуу мамиле керек. Жаратылыш ресурстарын сабаттуу өздөштүрүп, рекультивацияга, экологияга каражат бөлүү зарыл. Биз көп жылдан бери экологофобиядан жабыр тартып келебиз,- деп айткан Токой чарбасы жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мамлекеттик агенттигинин жетекчисинин орун басары Эмилбек Умаралиев «Регион.kg» басылмасына.

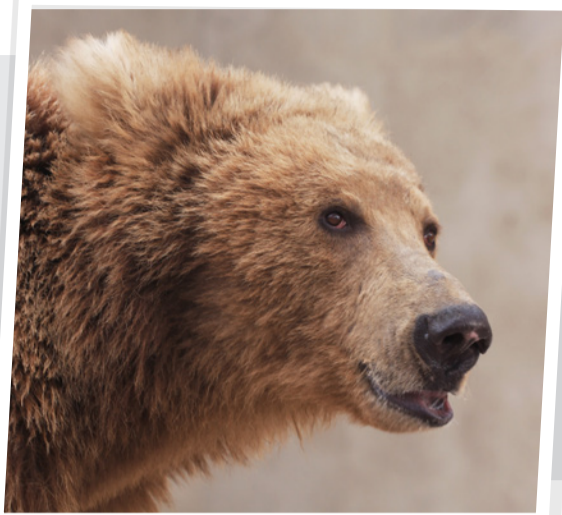
Атка минердин Ысык-Көлгө жакын жерде мунай заттарынын куюлуусу боюнча глобалдуу көйгөй чечилбей жаткандыгына макул болбой коюуга мүмкүн эмес.

Тээ советтер учурунда Балыкчы шаарында нефтебаза болгон. Бүгүнкү күндө анын техникалык абалы начарлаган, түтүктөр эскирип бүтүп, 1990-жылдардан тарта эле мунай заттары топуракка ага баштаган. Ысык-Көлдүн жээкке жакын бир гектар аймагынын булганышына алып келип отурат. Экологдор муну атайын каражаттарга тартып алмайын, буга ким жоопкер жана анын кайсы мезгилден тартып зыян келтире баштагандыгын аныктоо мүмкүн эместигин белгилешет.

Эксперттердин айтымында, мындай абал көлдүн олуттуу булганышына алып келет. 2006-жылдан тарта Балыкчынын бийлиги менен коомчулук чиновниктерди, депутаттарды аталган нефтебазаны көлдөн алысыраак көчүрүп, зыяндуулукту азайтууну өтүнүүдө. Анткен менен азырынча, бул жаатта эч нерсе жасала элек. Буга байланыштуу, Ысык-Көлдөгү курулай айтылган эмес, чыныгы көйгөйлөрдү чечүү зарылдыгы улам курчуп барат

• БИОАРТУРДУУЛУК

ЖАНДУУ БАЙЛЫК

Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругу республикадагы эң жаш корук деп эсептелет. Акыркы жылдары илимий, жаратылыш аймагынын айланасында коңшу жайгашкан алтын казган «Кумтөр» компаниясы аталган аймакка зыян келтиребери деген көп суроолор жаралууда. Албетте, мындай уникалдуу аймакта аңчылыктын аркасы менен чоң акча табууга кызыккандар көз арта баштаган. Андыктан, корукка ким зыян келтирери алигиче чон суроо. Коруктун учурдагы абалы туурасында директору Мухтар Мусаев айтып берди.

• Любовь Борисенко

– Корукта Кызыл китепке кирген жаныбарлар, куштар жашайт. Ачылган мезгилден тарта парктагы жаныбарлардын көбөйүшүн байкай алдыңызбы?

– Корукту ачуу боюнча өкмөттөн токтому 1995-жылы чыккан. Анда мезгил да оор эле, иштин баарын нөлдөн баштоого туура келген. Ал учурда илимий-изилдөөгө, биотехникалык иштерге каражат жок болчу. Браконьерликтин айынан илбирстер жок болуп кетүү коркунучунда турган. Эмнеден баштасак деген ой турду. Анан илимий бөлүмдү жана жасала турган илимий-изилдөө иштеринин программасын түздүк.

Башкы максат – корукту түзүп алсак, калганын акырындап алып кетибиз дедик. Алдыга сейрек кездешкен жана жоголуп бара жаткан жаныбарларды, б.а. Кызыл китепке кирген илбирс, тоо текелер, аркар, кулжаларды, мадылды, аюуну, бүркүттү, балта жутарды сактап калуу милдети турду. Андан сырткары сырт тараптагы – Борбордук жана Ички Тянь-Шандагы жоголуп бараткан жаныбарларды кайра калыбына келтирүү эле. Учурда корукта өсүмдүктөрдүн 200гө чукул түрү болсо, анын бешөө Кызыл китепке катталган. Ал эми сүт эмүүчүлөрдүн 25 түрү жашайт, алардын ичинен бешөө абдан дыкаттык менен кайтарылып, көз салынып турат. Ал эми канаттуулардын 90дон ашуун түрү байырлайт.

Айта кетүүчү учур – ишти баштаган мезгилге салыштыр-

малуу сейрек кездешкен айбанаттардын, өсүмдүктөрдүн жана куштардын саны алда канча көбөйүп калды.

– 2001-жылы конушка дүйнөгө атактуу адистерди тартуу демилгеленген. «Ак илбирс» эл аралык долбоордун алкагында доктор Том МакКартнинин жетекчилиги менен корукта кандай илимий изилдөө иштери жүргүзүлдү. Башка долбоорлорго да токтоло кетсеңиз?

– Доктор Том МакКартни биздин корукка бир нече ирет келип, кеп-кеңеш берип, ишибиз менен таанышты. Азыр илимий изилдөөлөрүнүн басымдуу бөлүгү «Ак илбирс» долбоору боюнча жүрөт. Жаныбарлардын жүргөн жери, азыктануусу, түркүн абалдагы жүрүм-туруму боюнча так маалымат топтолууда. Кыргызстанда биринчилерден болуп төрт фото капкан орнотулган, ал жаныбарлардын кайсы жерге барат, кандай жолдор аркылуу жүрөрүн тартып алат. Учурда маалымат чогултуу жана анализдөө башталды. Анын жардамы менен илбирсти сактоонун кийинки программасын аныктайбыз.

– Бир кездерде коруктун аймагын кеңейтүү кеп болгон, маселе кайсы тапта?

– Буга чейин коруктун аймагы 72 080 гектар эле. 2013-жылдын 1-февралынан тарта өкмөт аймакты кеңейтүү боюнча атайын токтом кабыл алган. Анын карамагына 149 миң 117,9 гектар жер берилмекчи. Буга Сары-Чат суусу, Ишигарттын оң жээк жактагы бассейни жана Баш-Көлдүн сол жээк жагы кирген.

Сарычат-Ээрташ коругунун жетекчиси Мухтар Мусаев

– «Кумтөр» менен кошуна болуу сиздерге тоскоолдук кылбайбы?

– Биздин коруктун Батыш жагы чындыгында эле «Кумтөр» алтын кени менен чектешет. Бирок, алтын өндүрүү иштери флора, фаунага, коруктун өзүнө терс таасир этүүдө деген талаштар негизсиз. Кыязы, бирөөлөр мындан саясат жасагысы келип жатса керек. Корукта көптөн бери иштеген кызматкер катары айтсам, мен жана менин кесиптештерим жаратылыш паркына же анын чет-жакасынын экологиясына жасалган кооптуулукту байкаган жокпуз. Мен кенди иштетип жаткандар жөнүндө мындай билдирүүлөр эмнеге негизделгенин түшүнгөн жокмун. Андай нерсени илимий иликтеп туруп окумушулар гана айта алат эмеспи, ал эми мен билгенден бул жерде эксперттер тарабынан изилдөөлөр жасалган эмес. Бирок, мага Европа экономикалык комиссиясынын (ООН UNECE) өзүнүн экологиялык иликтөөсүндө «Кумтөр» аймактагы айлана-чөйрөнү коргоо боюнча иштерин ачык-айкын көргөзгөн бирден бир компания деп аныктаганы белгилүү. Эл аралык экологдор канадалык бул компания Кыргызстандын башка ишканалары колдоно элек экологиялык, өнөр жайлык жана техникалык стандарттарды колдонорун белгилеп жүрүшөт.

– «Фауна жана Флора Интернэшнл» деп аталган жаратылышты коргоо уюму менен кызматташуу кандай нукта өнүгүп жатат. Алар Тянь-Шандын биоартурдүүлүгүн сактоого көңүл буруп жүрүшпөйбү?

– «Фауна жана Флора Интернэшнл» деп аталган жаратылышты коргоо уюму «Кумтөр» менен биргеликте 2013-жылы Ысык-Көл облусунун биоартурдүүлүгүн сактоо боюнча долбоорду ишке ашырып баштаган. Анда «Кумтөр» болжол менен Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругундагы биоартурдүүлүктү сактоого 70 миң долларга жакын каражат бөлгөн. «Кумтөрдүн» жаңы долбоорго катышуусу жаратылышка жоопкерчилик менен мамиле кылганын далилдейт. Сарычат-Ээрташ коругундагы биоартурдүүлүктү сактоо жана ал боюнча иш алып баруу абдан маанилүү, анын үстүнө бул республикадагы улуттук уникалдуу жана эң чоң коруктардын бири.

– Коруктун айланасында валютага аңчылык уюштурган чарбалар курчап турат, алардын жетекчилери корукка ачык эле көз арткан учурлар баарыбызга белгилүү. Бул маселени чечүү жагы кандай болду?

– Чындыгында абдан кыйын болду. Негизинен бул корукту байырлаган жаныбарлар

аңчылык кылынган менен, чарбалардын бири да корукка эч кандай каражат которгон жок. Андан да, алар жаныбарлардын ммиграциясы маалында, коруктан чыгып жер которуп бараткан маалда аң уулашат. Жаныбарлар мергенчилердин оңой олжосуна айланган. Биз аңчылык чарбаларды таптакыр эле жок кылып же болбосо коруктун чегинен алыс, кооптуулук жаратпагыдай аралыкка которууну сунуштаганбыз. Бирок, жогору жактан эч кандай реакция болгон жок. Тескерисинче, бул чарбалар үчүн коруктун буфердик аймагын берип коюу аракеттери болду. Азыр абал бир аз жөндөлүп калды. Биздин токойчулар менчик аңчылык чарбаларына түшүндүрүү иштерин жүргүзүп келет.

– Бүгүн мамлекеттин «Кумтөргө» көп эскертүүлөрдү жасап, аны көп сөздүн башы кылып, ал эми корукка көз арткан жергиликтүү бизнесмендерден аны сактоого ыйгарым укуктарынын жетпей жатышы кызыктай бир көрүнүш эмеспи?

– Кичинекей жер тилкеде аңчылык боюнча ЖЧКлардын жайгашуусу илимий жактан маанисиз. Чет элдиктерге олжо тапканга аңчылык уюштуруу үчүн кеминде анын аянты 70 миң гектар болушу керек. Ысык-Көл облусундагы аңчылыкты колдонгон 25 уюмдун жарымынан көбүнүн 50 гектардан аз аймагы болгон учурлар болгон, ал эми бир катарларынын аймагы 16-30 гектарга жетип-жетпеген. Негизи, мында чарбаларды ирилештирип, аймакта 5-6дан ашпаган санда гана кармоо зарыл. Бирок, аңчылык чарбаларга жерди бөлүп берүүдө негиз болгон бул пункт эске алынган эмес, азыр деле көңүл сыртында калып келет. Азыр аңчылык кылуу укугунан жана аймагынан кимдин финансылык карызы болсо, ошолор гана ажыратылып жатат. Ал эми бул эч нерсени өзгөртпөйт, биринен алып койсо, кайра экинчисине берип коюшат.

ЫСЫК-КӨЛДҮК БИЗНЕС: ИРИ ИШТЕР ҮЧҮН МИКРОНАСЫЯЛАР

Жети-Өгүздөгү «Бейиштин төрү» деп аталган конок үйүнүн кожойкеси Любовь Кузнецова бизге меймандарынын ой-пикирлери жазылган китепчени көрсөттү. Анда көңүл жылыткан сөздөр арбын. «Жакшы маанай, жарык жүз менен кабыл алганыңыздар үчүн чоң рахмат! Сиздин үй абдай жайлуу экен! Любанын жети бөлмөлүү кенен-чонон үйүндө өз үйүмдөй жүрдүм.

Жарык, жагымдуу, жылуу, албетте, тамактардын даамы тандайыңда калат экен. Мунун баары балким, 10 жылдан бери келген конокторду тейлөөдөн улам жаралган ийгиликтин жашыруун сырыдыр. Бул жерге бир жолу токтоп өткөн киши, кийин дагы бир жолу сөзсүз кайрылып келет», - деп жазылыптыр.

Любовь менен биргеликте ага жардам берип, түйшүктөнүп жүргөн жардамчылары бар – бири ашканада жардам берсе, экинчиси үйдү жууп-тазалайт. «Бейиштин төрү» Кыргызстанда эле эмес, чет өлкөлөргө да таанымал. Жайында дүйнөнүн чар тарабынан агылган туристтер токтосо, кышында спортчулар келет. Бул жайдын даамын ал тургай Франция менен Белорусиянын элчилери да татыптыр!

Эми кыйынчылыктар жөнүндө айтсак. Ысык-Көлдө жайкы туристтик сезон кыска, ал эми узагыраак эс алууну каалагандар албетте, арбын. Орун жетпейт. Келгендердин көптүгүнөн улам, бакчага боз үй тиккен учурлар болгон. Эгерде чет элдиктер болсо, алар бул улуттук үйгө түнөгөндөн баш тартчу эмес. Жайлуу шартта эс алууну каалагандар да көп эмеспи. Андыктан, үй-бүлөлүк кеңеште дагы эки бөлмө кошууну че-чишкен. Бул төрт кишиге ылайыкталган кошумча курулуш болду. Ошентип, азыр аталган конок үйгө бир маалда 25 киши жайгаша алат.

– «Жети-Өгүз финанстан» кошумча бөлмөлөрдү тургузууга 10 пайыздык үстөк менен 300 миң сом насыя алдык. Аны келерки жылы төлөп кутулабыз. Албетте, насыяны төлөө кадимкидей оордукту жаратат, бирок, үстөк пайыздын аздыгы көңүлдү жайгарат. Башкалар 25-30%дан берип жатпайбы, андайды төлөй албайт элек, - деди кожойке.

Любовь Владимировна бааларды акыркы үч жылдан бери көтөрө элек. «Бейиштин төрүндө» жашап кеткен киши тамагын кошкондо суткасына 1250 сом төлөйт. Кожойке «кризис баарына келди. Бааны көтөрүп эмне кылам» деген оюнда турат экен.

Любовь Кузнецова насыяны курулуш материалдарын сатып алууга гана алыптыр. Ал эми бөлмөлөрдү күйөөсү экөө куруп чыгышкан. Насыяны үзгүлтүксүз төлөп турат. Насыя алып, жакшы иштетип кеткендердин окуялары дагы көп.

Өткөн жылы күздө Жети-Өгүздөгү автоунааларды тейлеген жай какыраган жер болгон деп азыр элестетүү кыйын. Эрте жазда ал жерге автоунаа оңдой турган жабдуулар, көтөрүүчү техника орнотулуп, керектүү шаймандар сатылып алынган.

Ал үчүн жергиликтүү жигит Улан Ишенбаев жылына 10 пайыздык үстөк менен 500 миң сомдук насыя алган.

Улан үч адамды жумушка алып, келечекте, иштегендердин санын көбөйтүү ниети бар.

– Эмнеге ушул иш менен алектенүүнү чечтиңиз, мындай жайлар толтура го?

– Ооба, мындай жайлар толтура, бирок, алар кандай сапатта тейлейт? Анан да ишин билген, техниканын тилин түшүнгөн адистер аз. Биз кандай гана унаа келбесин, бузулган жерин жасап бере алабыз. Бизден башка бул райондо автомат деп аталган машиналарды эч ким оңдойбойт. Ал эми компьютерден автоунаанын абалын карап, текшерип берүү деген таптакыр жок, бизде гана бар. Ал тургай машинаны көтөртүп, алдын карап берүүчү жабдуу жок. Эми кургак жол менен жууп, дөңгөлөктөрдү жамап жана кыймылдаткычтын майын алмаштыруу боюнча кызмат көрсөтүүнү ачууну пландап жатам, - деди Улан Ишенбаев.

Алдыга умтулуп, чечкиндүү болсо ар бир киши иш таап, оокат кылып кете алат. Келечектүү долбоорлорду канааттануу менен колдоп берүүгө даярбыз. Санай келсек – сүттү кайра иштеткен, пельмен жасаган цехтер, наабайкана жана мал чарбачылыгын өнүктүрүү боюнча жергиликтүү эл нөлдөн баштап киришкен бизнес. Бул жүз пайыз ийгиликтүү болуп кете алат. Насыя алгандардын 70 пайызы басымды айыл чарбасына жасайт, бул үй-бүлөнүн, мамлекеттин өнүгүп кетишине кепилдик берилген жол, - деди Талантбек Жапаров

Юлия Шитова

ЫСЫК-КӨЛДҮ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ОН ЖЫЛЫ

Быйыл «Кумтөрдүн» колдоосу менен ачылган Ысык-Көл облусундагы «Жети-Өгүз Финанс» микронасыятык уюму өзүнүн 10 жылдыгын белгилейт. Бул мезгил ичинде миңдеген ысык-көлдүк фермерлер чакан ишкерлерге чейин жеңилдетилген насыянын пайдасын көрө алышты. Алардын бардыгы Ысык-Көлдөгүлөрдүн социалдык-экономикалык абалынын өнүгүүсүнө багытталган.

«Кумтөр Голд Компани» ишканасынын колдоосу менен 2006-жылдан тарта үч «Жети-Өгүз Финанс», «Тоң Финанс» жана «Балыкчы Финанс» уюмдары түптөлүп, элге эң төмөнкү пайыздык үстөк менен насыя бере баштаган. Бул Кыргызстандагы эң эле арзаны – жылына 10дон 12% эле. Республикада сом менен берилген мындай насыяны табуу кыйын.

Чакан насыя уюмдарды өнүктүрүү программасын 2006-жылы баштагандан тарта компания үч уюмга 4,5 млн доллар жумшаган. Бул программанын арты менен кызыкдар болгон ысык-көлдүктөр арыз жазып, арзан пайыздык үстөк менен фермердик чарбаны, малчылыкты өнүктүрүүгө жана ишкерликке насыя алса болот. 2015-жылдан тарта фермерлер күнөскана менен кампаларды курууга да насыя алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болду.

«Жети-Өгүз Финанс», «Тоң Финанс» өздөрүн актап, акыркы жылдары экөө тең жакшы жыйынтык көрсөтүп башташты. «Жети-Өгүз Финанс» байкоочу кеңештин чечими менен өзүнчө юридикалык уюм болуп катталды. Чакан насыя уюмдун ийгиликтери, иштөө шарттары жана башка маселелер туурасында биз «Жети-Өгүз Финанстын» директору Талантбек Жапаров менен маек курдук.

– Уюм качан жана кандай шарттарда түзүлгөн?

– Компания 2006-жылдын августунда түптөлгөн. Бул демилгенин үч тараптан чыккандыгын айтсак болот – райадминистрация, жергиликтүү жамаат анан албетте, «Кумтөр Голд Компани». Ал кезде үч жылга программа түзүлүп, каржылоо 10 млн сомдун тегерегиндеги суммада каралган. Иш баштоого бизге 3 миллион сом бөлүп беришти. Адегенде бул социалдык ба-

гыттагы демилге болгондуктан, насыянын пайыздык үстөгү төмөн каралып жана каражат алуу анча кыйынчылыкка турбайт эле. Бир гана – насыяны Жети-Өгүздүн гана жашоочулары алышы керек деген чектөө коюлган.

– «Жети-Өгүз Финанс» иштегенден бери канча насыя берилди?

– 10 жыл ичинде 304 млн 917 миң сом суммасында насыя бердик. Насыя алгандардын жалпы саны 4600 үй-бүлө болду. Учурда биздин насыя портфелибиз 100 млн. 387 миң сомго жетти, башкача айтканда, биз ушул суммадагы насыяларды бердик. Учурда насыя алгандардын саны 757 адам.

– Ысык-көлдүктөр негизинен насыяны эмнеге алышат?

– Биздин аймак айыл чарба азыктарын өстүрүп малчылык менен алектенет. Андыктан, каражат негизинен ушул багыттарга жумшалат. Мисалга алсак, бүгүн айыл чарба тармагына – мал чарбачылыгына, өсүмдүктөрдү өстүрүүгө, айыл чарба техникаларын алууга насыялардын 70% берилет. Экинчи орунда соода кылуу жана кызмат көрсөтүү турат, бул бардыгы болуп 14 багытка – 5,5%, ал эми үчүнчү болуп – өндүрүшкө жана кайра иштетүү турат. Башка багыттар – балчылык, курулуш иштери, туризм, эл ташуу ж.б. болуп отуруп – 11,6% каражат жумшалган.

Биз социалдык маанидеги долбоорлорду да каржылаарыбызды айтым келет, алар аймакка пайдалуу болгон – вулканизация, пескоблок чыгаруучу чакан цехтер. Алар ээлерине киреше гана алып келбестен, аймактагы элге кызмат көрсөтүп, кошумча жумушчу орундарды түзөт. Учурда мындай 83 долбоорду каржыладык.

– Бул чакан насыя уюмдун башкалардан негизги айырмасы эмнеде?

– Жогоруда айткандай, биз социалдык багыттагы компаниябыз. Эгерде башка компаниялар биринчи орунга киреше алуу максатын койсо, ал эми биздин максат – аймактын өнүгүүсүнө жардам берип, көмөктөшүү. Айылда жумушсуздук негизги көйгөй экендиги белгилүү. Ал эми кичинекей үстөк пайыз менен ишкерчиликти бутка тургузуп алууга берилген насыялар экономикалык жактан майнаптуу. Андыктан, бизде эң төмөнкү пайыздык үстөк деп айтып кетпедимби, орточо эсеп менен алганда 10,81%ды түзөт. Бизде эки негизги чен бар – 10% айыл чарбасына, 12% - ишкерликти өнүктүрүүгө, коммерциялык максаттагыларга берилет. Насыяты берүүнүн шарттары башкалардан кескин айырмаланат, бир гана аймактык чектөө каралган. Биз 100 миң сомдон 500 миң сомго чейин насыя беребиз, орточо көлөмү 113 миң сомду түзөт, төлөө мөөнөтү бир жылдан 48 айга чейин. Пайыздык үстөгүбүз облустагы эң арзан жана шартыбыз абдан жөнөкөйлөтүлгөн.

– Социалдык багыттагы компания экенине карабай, өзүн-өзү актаган уюмга айланыптыр да?

– Акыркы 4 жылда киреше менен чыгып жатабыз. Былтыр кирешемиз 5 млн сом болгон. Быйыл да жаман болбойт деген ишенимде турабыз.

– Өлкөдө алынган насыяларды кайтаруу маселе жаратып келгендигин угуп келебиз, бул жатта сиздерде абал кандай?

– Былтыркы жыл чын эле көйгөйлүү болгон. Кимдир бирөөсү айыл чарба продукцияларын сата албай калган, базарда мал арзан болгон. Антсе да абалдан чыгып, жылды жакшы жыйынтык менен жаптык. Албетте, насыяларды кайтарууда көйгөйлөр жаралат, бирок, андай учурлар аз – 1,5%дын тегерегинде. Муну эң чоң көйгөй дебейм. Албетте, мындай төмөнкү пайыз менен биз эле эмес, башкалар берсе да жакшы болот эле. Аймакта чакан насыя компаниялары көп, бирок, алардын шарты дайыма эле элдин капчыгына туура келе бербейт.

ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

2016 – жылдын биринчи жарым жылдыгынын

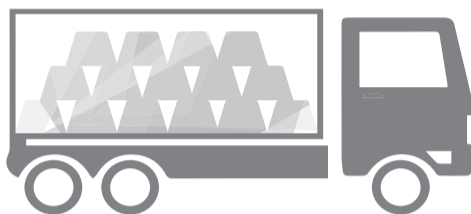
centerraGOLD

Centerra Gold Inc. компаниясы («Центерра») жана «Кумтөр Голд Компани» (КГК) 2016-жылдын биринчи жарым жылдык ишинин жыйынтыктарын чыгарышты

5 728,27 кг алтын өндүрүлгөн

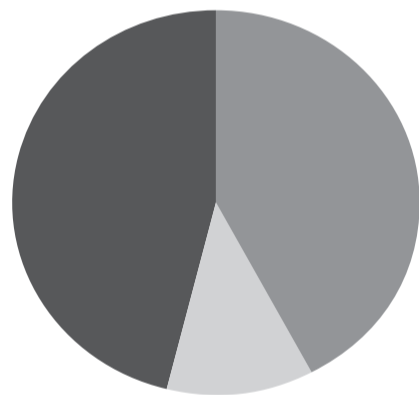

5 898,87 кг сатып өткөрүлгөн

“Кумтөр” кен ишканасында өндүрүлгөн Доре куймалары бул “Кумтөр Голд Компани”, “Кыргызалтын” ААКсы жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ортосунда түзүлгөн Алтынды жана күмүштү сатып өткөрүү жөнүндө макулдашууда каралгандай, “Кыргызалтын” Ачык акционердик коому тарабынан Кара-Балта шаарындагы аффинаждык ишканада аны андан ары кайра иштетүү үчүн сатып алынат. Аффинажалган алтын менен күмүштү Кыргыз Республикасынын аймагында жана анын сыртында сатып өткөрүү укугуна жалгыз “Кыргызалтын” ААКсы гана ээ.

2016 – жылдын биринчи жарым жылдык өндүрүштүк жана капиталдык чыгымдар

- 36,6 млн доллар негизги фондурды колдоп турууга жумшалды
- 10,1 млн долларын өнүктүрүүгө инвестициялар түздү
- 39,7 млн доллар – кыртыш ачуу иштерин капиталдаштыруу

ЖАЛПЫ КАПИТАЛДЫК ЧЫГЫМДАР \$86,4 МЛН

Кыргыз Республикасынын бюджетине төлөмдөр жана башка милдеттүү которуулар

2016-жылдын 30-июнуна карата	АКШ доллары менен
Дүң кирешеге салык	29 044 223,15
Ысык-Көл облусун өнүктүрүү фондуна салым	2 234 171,02
Экологиялык төлөм	310 000,00
Кызматкерлердин кирешесине салык	2 276 930,00
КРдын Социалдык фондуна төлөмдөр	9 651 165,90
Бажы төлөмдөрү	327 500,00
Резидент эместердин кирешесине салык	363 602,22
Башка салыктар жана милдеттүү которуулар	413 471,00
Бардыгы	44 621 063,29
30.06.2015-ж. карата АКШ долларынын КР сомуна карата расмий курсу	67,49
Төлөмдөрдүн эквиваленти миң сом менен	3 011 297 076,94

милдеттүү
төлөмдөр
3,01 млрд
SOM

Эскертүү: 2009-жылдын 24-апрелиндеги “Кумтөр” долбоору боюнча жаңы шарттар жөнүндө макулдашууга ылайык, дүң киреше салыгын жана Ысык-Көл облусун өнүктүрүү фондуна салымды эсептөө үчүн негиз катары көрсөтүлгөн мезгилдеги продукцияны сатуудан түшкөн иш жүзүндөгү акча каражаты саналат.

2016-жылга божомол

2016-жылы алдын ала эсептөөлөр боюнча «Кумтөр» кениндеги өндүрүштүн көлөмү дээрлик 15,6 -16,5 тонна алтынды түзүүгө тийиш

Барси жана балдардын окуялары

Баардыгы биздин колубузда!

Сүрөтчү Руслан Валитов

